16 - دېكابىر قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىغىنىڭ 10 ژىللىغى

2001
ژىل
12 - دېكابىر
چارشەنبە
№11 - 12
(4147)

يېڭى ھايات

Йени hаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي گېزىت. 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ

مۇناسىپ ئادەملىرىمىزگە ھۆرمەت بىلدۈرەيلى

ئايرىم جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار، مەھكىمىلەر، كارخانىلار ۋە ئىدارىلەر ۋەكىللىرىنىڭ بارلىق قازاقستانلىق ئۇيغۇرلارغا

مۇراجىتى

بىز كوپ مىللەتلىك قازاقستان خەلقى ئۇمۇمىي ئۇيۇمىز - قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىغىنىڭ ئون ژىللىق مەرىكىسىنى نىشانلاش ھارپىسىدا تۇرىمىز. راست، تارىخ ئۈچۈن ئون ژىل كوپ ۋاقىت ئەمەس. لېكىن ئېلىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئالاھىدە قەيت قىلغىنىدەك، موشۇ ۋاقىت ئىچىدە بىز بىر ئەسىرگە تەڭ ئون ژىلنى بېسىپ ئۆتتۇق. شۇنداق ئىكەن، ئېلىمىزنىڭ مۇستەقىل دولەت بولۇپ شەكىللىنىشىگە، دۇنياۋىي بىرلەشمىلەرنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزاسى سۈپىتىدە خەلىق ئارا مەيداندا رەسمىي ئېتىراپ قىلىنىشىغا، دېموكراتىك جەمىيەت قۇرۇش يولىدىكى ئىنتىلىشىغا، قىسقىسى، ئۇنىڭ ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىي ۋە ئىختىسادىي تەرەققىياتىغا ھەر بىرىمىز قانداق تۆھپە قوشۇۋاتقانلىغىمىزنى ئەقىل تارازىمىزدىن ئۆتكۈزۈپ، باھا بېرىدىغان ۋاقىت كەلدى.

شۇ ئۇقتەئىي نەزەردىن ئېلىپ قارىغاندا، ئېلىمىزنىڭ بۈگۈنكى تەرەققىياتىغا بىز، ئۇيغۇرلار، قانداق ھەسسە قوشۇۋاتىمىز؟ دەرھال شۇنى ئېيتىشىمىز كېرەككى، ئۇ ھەسسە خېلىلا سالماقلىق. چۈنكى، خەلىق ئېگىلىگىنىڭ ھەر قانداق ساھاسىدا ئەمگەك قىلىۋاتقان، ئىشلەپ چىقىرىشتا چوڭ ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئىختىسادىي ساھادىكى ئىسلاھاتلارنىڭ كارۋان بېشى بولۇۋاتقان، ئىلىم - پەن، مائارىپ، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ساھالىرىدا ئۇنۇملۇك ئەمگەك قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلار ئاز ئەمەس.

ئېلىمىز مۇستەقىللىغىنىڭ ئون ژىللىغى نىشانلىنىۋاتقان كۈنلەردە ئەينە شۇنداق ئادەملەرگە ھۆرمەت بىلدۈرۈش، ئۇلارنى كەڭ خەلىق ئاممىسىغا تونۇشتۇرۇش نىيىتىدە بىز - ئۇيغۇرلارغا ۋاكالەتلىك قىلىدىغان ئايرىم جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار بىلەن مەھكىمىلەر، كارخانىلار ۋە ئىدارىلەرنىڭ ۋەكىللىرى سىلەرگە، ھورمەتلىك ۋەتەنداشلار، موشۇ مەكتۇپ بىلەن مۇراجەت قىلىۋاتىمىز. مەخسىتىمىز - ئۆزىمىزنىڭ ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدا جۇمھۇرىيىتىمىز بويىچە بىر «ئون ژىللىق ئادىمىنى» ۋە ئۆزىمىز ئىستىقامەت قىلىۋاتقان شەھەر ياكى ناھىيە بويىچە بىر «ژىل ئادىمىنى» ئېنىقلاشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇيغۇرلار زىچ ئولتۇراقلاشقان ھەر بىر شەھەر ۋە ناھىيەلەردىن بىر «ئون ژىللىق ئادىمى» ۋە بىر «ژىل ئادىمى» دەپ ئېتىراپ قىلىشقا مۇناسىپ شەخسىنىڭ نامزاتىنى تەۋسىيە قىلىش كېرەك. شۇڭلاشقىمۇ ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان ئۇيغۇر، پانفىلوۋ، ئەمگەكچىقازاق، تالغىر ۋە باشقا ناھىيەلەر بىلەن ئالمۇتا، تالدىقورغان، جامبۇل ۋە چىمكەنت شەھەرلىرىدىكى ۋە شۇنداقلا ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ناھىيەلىرىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ يەرلىك مەمۇرىي ئورگانلار، جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار، مەھەللىلەرنىڭ ژىگىت باشلىرى، ئاقساقاللار، خانىم - قىزلار، ياشلار كېڭەشلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشكەن ھالدا، ئۆز نامزاتلىرىنى ئېنىقلاپ، موشۇ ژىلنىڭ 21 - دېكابرىغا قەدەر جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى تەھرىراتىغا ئەۋەتىپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلىمىز.

كېلىپ چۈشكەن بارلىق تەكلىپلەر مەخسۇس تەشكىل قىلىنغان كومىسسىيە ئەزالىرىنىڭ تەھلىلىدىن ئۆتكەندىن كېيىن دېموكراتىك ئاساستا، يەنى كوپچىلىك ئاۋاز بىلەن، پۈتكۈل جۇمھۇرىيەت بويىچە بىر «ئون ژىللىق ئادىمى» ۋە ھەر بىر شەھەر، ناھىيە بويىچە بىردىن «ژىل ئادىمى» ئېنىقلىنىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئىسىملىرى ژىل ئاخىرىدا رەسمىي ئېلان قىلىنىدۇ.

ئەخمەتجان شاردىنوۋ، «ئالماتى تېمىر بېتون» - ئازم ك ئاج نىڭ پرېزىدېنتى؛
ماكېلان شەرىپوۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى؛
كوممۇنار تالىپوۋ، غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركەزىنىڭ باشلىغى؛
تەلەت ھەمرايېۋ، «سانتېخسېرۋىز» جاۋاپكەرلىگى چەكلەنگەن يولداشلىغىنىڭ پرېزىدېنتى؛
مۇرات ئەخمەدىيېۋ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىنىڭ مۇدىرى؛
مەھەممەتجان جانباقىيېۋ، «ئۇيغۇر ئويى» جەمىيەتلىك فوندىنىڭ پرېزىدېنتى؛
مارىنا سادىقوۋا، ئالمۇتا شەھەرلىك مەركىزىي ئاغرىقخانا باش دوختۇرىنىڭ ئورۇنباسارى؛
تۇرغانجان ناسىروۋ، «سانائەتچىلەر، تىجارەتچىلەر ۋە يېزا ئېگىلىگى خادىملىرى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئاسسوتسىياتسىيەسىنىڭ» ئىجرائىي مۇدىرى؛
تېلمان نۇراخۇنوۋ، «قازاقستان - 1 » پراگراممىسىنىڭ «ئالتاغ» ئۇيغۇرچە كورسىتىشلەر تەھرىراتىنىڭ باشلىغى؛
نىزامىدۇن گەرايېۋ، ئالمۇتا شەھىرى سۇلتانقورغان مەھەللىسىنىڭ باش ژىگىت بېشى؛
سۇنۇار ئابدۇلباقىيېۋ، ئەۋېزوۋ نامىدىكى قازاق دراما تىياترى مۇدىرىنىڭ ئورۇنباسارى؛
ئۇيغۇر جەلىلوۋ، «مىڭ ئوي» گالېرېيەسىنىڭ مۇدىرى؛
زەيتۇنەم توختاخۇنوۋا، ئەل فارابى نامىدىكى قازاقستان دولەت مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى؛
يولداش ئازاماتوۋ، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە « يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى.

ئەمەلگە ئاشقان ئارمان

1991 - ژىلى 16 - دېكابىر كۈنى جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي ۋاكالەتلىك ئورگانى تەرىپىدىن «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت مۇستەقىللىغى توغرىلىق» كونستىتۇتسىيە قانۇنى قوبۇل قىلىندى. ئەنىدى بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى -1991 - ژىلى 10 - دېكابىر كۈنى قازاقستان كېڭەش سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دەپ ئۆزگەرتىلدى. ھە. شۇنىسىزكى، مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش جەريانى - بۇ بىر كۈننىڭ ئىشى ئەمەس، ئەلۋەتتە. بۇ يەردە، ئەتىمالىم، ئېنىقى 1920 - ژىلى قازاقستان ئاۋتونوم جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىرىنچى تەسىس قۇرۇلتىيىدا قوبۇل قىلىنغان قازاقستان ئا س س ر ئەمگەكچىلىرى ھوقۇقلىرىنىڭ دېكلاراتسىيەسى توغرىلىق ۋە قازاق خەلقىنىڭ تارىخىدا تۇنجى قېتىم ئۇنىڭ مىللىي دولەتچىلىكى قۇرۇلغانلىغى فاكتىنىڭ بېكىتىلگەنلىكى توغرىلىق ئەسكە ئېلىش ئورۇنلۇق بولسا كېرەك. لېكىن، كېيىنكى ئەمەلىيات شۇنى كورسەتتىكى، بۇ سۇۋېرېنىتېت قۇرۇق نەرسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس بولۇپ چىقتى. جەمىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىنى دېگىدەك قاتتىق مەركەزلەشتۈرۈش ۋە ھەممىلا نەرسىگە چات كېرىدىغان ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈم شارائىتىدا مۇستەقىللىق يوقىنىڭ ئورنىدا ئىدى.

ئەندى 1990 - ژىلى 25 - ئوكتەبىردە قوبۇل قىلىنغان قازاقستاننىڭ دولەت سۇۋېرېنىتېتى توغرىلىق دېكلاراتسىيە جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەقىقىي مۇستەقىللىق ئېلىش يولىدا تاشلانغان سالماقلىق قەدەم بولدى.

ئوتكەن 10 ژىلغا باھا بەرگەندە، بولۇپمۇ ئون ژىل ئالدىدىكى جەمىيىتىمىز ئەھۋالىنى ھازىرقى ئەھۋال بىلەن سېلىشتۇرغاندا، مۇستەقىللىقنىڭ جۇمھۇرىيەتكە، بىرىنچى نۆۋەتتە قازاق خەلقىگە، شۇنداقلا باشقا خەلقلەرگە ئېلىپ كەلگەن ئىجابىي ئۇتۇقلارنى ئالاھىدە تەكىتلىمەي مۇمكىن ئەمەس. قازاقستان مۇستەقىل دولەت سۈپىتىدە خەلىق ئارا بىرلەشمىنىڭ ئەزاسى بولۇپ خەلىق ئارا مەيداندا، بولۇپمۇ مەركىزىي ئاسىيەدە خوشنا دولەتلەر ئارا دوستلۇق ۋە ياخشى خوشنىدارچىلىقنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئىشلىرىدا سالماقلىق ھەسسە قوشماقتا. قازاقستاننىڭ تۈپلۈك ئاھالىسى - قازاقلار ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈم دەۋرىدە ئورۇن ئالغان چەكلىمىلەرنى يوقىتىپ، ئۆز ئەدەبىيات - سەنئىتىنى، مەدەنىيىتىنى، تارىخىنى كەڭ دائىرىدە ئۆگىنىش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. قازاقستان ئۆزىنىڭ مىللىي بايلىغى - يەر ئاستى ۋە يەر ئۈستى بايلىغىغا ئۆزى غوجايىنلىق قىلىدۇ، تاشقى سىياسىي ۋە تاشقى ئىختىسادىي پائالىيەتنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ئۆز كراۋدانلىغىغا (پۇخرالىغىغا)، ئارمىيەسىگە، دولەت رەمزلىرىگە، تاموژنىغا ۋە ھاكازىلارغا ئىگە.

دۇنياۋىي ئۆلچەم بويىچە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىغىنىڭ 10 ژىللىغى ئانچىمۇ كوپ دەۋر ئەمەس. قازاقستان خەلقى پرېزىدېنتلىق باشقۇرۇشنى كونستىتۇتسىيون بەكىتكەن دولەتنىڭ ئاساسىي قانۇنىنى قوبۇل قىلدى. ئىككى پالاتىلىق پارلامېنت قۇرۇلدى، سوت سىستېمىسى شەكىللەندى، يېڭى پايتەخت بەلگۈلەندى. ئىختىسات، ئىجتىمائىي ساھا، بېخەتەرلىك بويىچە قانۇنلارنىڭ ئاساسى سېلىندى.

ئوتكەن ژىللار ئىچىدە بازار مۇناسىۋەتلىرىنىڭ تىكلىنىشىنى ۋە مەملىكەتنىڭ دۇنياۋىي ئىختىساتقا ئىزچىل لايىقلىشىشىنى تەمىنلىگەن ئىختىساتتىكى تۈپ ئاساسىي ئۆزگىرىشلەر ئېلىپ بېرىلدى. قازاقستان چەت ئەل مەبلىغىنى جەلىپ قىلىش بويىچە م د ھ ۋە شەرقىي ياۋروپا ئەللىرى ئىچىدە لىدېرلارنىڭ بىرىگە ئايلاندى. ئىجتىمائىي ساھانى ئىسلاھات قىلىش جەريانى كېتىپ بارىدۇ، پېنسىيە ئىسلاھاتى ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، مۇستەقىللىق ژىللىرى ئىچىدە ئۇرغۇنلىغان جىددىي يوقىتىشلارغىمۇ يول قويۇلدى، ئۇلارنىڭ ئەندى ئورنىنى تولتىرىش مۇمكىن ئەمەس. جەمىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىنى قاپلىغان بوھراننى جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىنىڭ جىددىي كۈچ چىقىرىشلىرىغا قارىماي تېخىچە، تولۇق يېڭىشقا مۇمكىن بولمىدى.

ئوتمۇشنى، مۇستەقىل قازاقستان جۇمھۇرىيەتنىڭ كېلەچىگىنى ئۆزگەرتىشنىڭ مۇستەھكەم ھۇلى سېلىندى. بۇ چوڭ كاپىتال. ھازىرنىڭ ئوزىدە يۈز بەرگەن ئىجابىي ئۆزگىرىشلەر - بۇ مۇستەقىل قازاقستان تارىخىنىڭ ئەينىكىدۇر. قازاقستانلىقلار مۇستەقىللىق ژىللىرىدا قولغا كەلگەن ئۇتۇقلار بىلەن ھەقلىق رەۋىشتە پەخىرلىنىدۇ.

مۇستەقىللىق بايرىمىڭلار بىلەن ئەزىز دوستلار!

يادىكار سابىتىي.

مىللىي قۇرۇلتاي ئۇيۇشتۇرغان خەلق ئارا ئىلمىي كونفېرېنسىيە

«شەرقىي تۈركىستان (ئۇيغۇرستان) مىللىي قۇرۇلتىيى» بىلەن ياۋروپا پارلامېنتىدىكى «ترانسى ناتسونال رادىكال پارتىيە»نىڭ ئورتاق تەشكىللىشى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان، «يېرىم ئەسىردىن بۇيان كوممۇنىست خىتاي ئىشخالىيىتى ئاستىدىكى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋەزىيىتى» دېگەن ماۋزۇدىكى خەلق ئارا ئىلمىي كونفېرېنسىيە خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ شۈنچە قارشىلىق كۆرستىشكە قارىماي ياۋروپا پارلامېنتىدا ئۆتكۈزۈلدى. ۋەتەن سىرتىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان مىللىي ھەرىكىتىمىزنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسىغا ئايلانغان بۇ قىممەتلىك

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ تەغدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان چەت ئەللىك دوستلارغا، شۇنداقلا يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا بارلىق ئۇيغۇر خەلقى نامىدىن ئالاھىدە مىننەتدارلىق بىلدۈرىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، «بۈگۈن، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ زۇلمى ئاستىدا بارلىق ھەق - ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم قىلىنغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئېچىنىشلىق ئەھۋالى ھەققىدە خەلق ئارا سىياسەتچىلەر، كىشىلىك ھوقۇقنى قوغدىغۇچىلار، ئالىملار ۋە خىتاينىڭ تۈرمىلىرىدە ئۇزۇن مەزگىل ئازاپ - ئوقۇبەت تارتقان پېشقەدەم ئۇيغۇرلىرىمىز دە -

ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك دىققەت ئېتىۋارىنى قوزغاپلا قالماستىن، بەلكى چەت ئەللەردە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى دۇنيا سىياسىي سەھنىلىرىدە يېڭى بىر پەللىگە كۆتەردى.

ئامېرىكىلىق، ياۋروپالىق، تۈركىيەلىك، تىبەتلىك ۋە شەرقىي تۈركىستانلىق كۆپ ساندىكى ئالىم، مۇتەخەسسىس ۋە سىياسونلارنىڭ ئىشتىراكىدا توپ - توغرا بىر كۈن داۋام قىلغان بۇ يىغىندا، ئاسارەت ئېچىدىكى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۆتمۈشى، نۆۋەتتىكى ۋەزىيىتى ۋە كەلگۈسى ئىستىقبالى، شۇنداقلا شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنىڭ خەلق ئارادىكى ئورنى، خەلق ئارا قانۇن - پرىنسىپلار بويىچە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقى... قاتارلىق ماۋزۇلاردا چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىلدى. ئېنگلىز تىلىدا ئېلىپ بېرىلغان بۇ يىغىننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى ياۋروپا پارلامېنتىغا ئەزا «ترانس ناتسونال رادىكال پارتىيە» نىڭ ئىنتېرنېت تورى ئارقىلىق نەق مەيداندىن جانلىق ھالدا پۈتۈن دۇنياغا ئەينەن تارقىتىلدى.

17 - ئۆكتەبىر كۈنى ياۋروپا پارلامېنتىدىكى زالدا باشلانغان يىغىننى مىللىي قۇرۇلتاي بىلەن بىرلىكتە تەشكىللىگەن «ترانس ناتسونال رادىكال پارتىيە»نىڭ باش كاتىۋى ئولىۋىر دۇپۇيىس ئەپەندى سۆز قىلىپ، يىغىن قاتناشچىلىرىنى قىسقىچە تەبرىكلەپ ئۆتكەندىن كېيىن، «شەرقىي تۈركىستان(ئۇيغۇرستان) مىللىي قۇرۇلتىيى»نىڭ رەئىسى ئەنۋەرجاننى يىغىننى باشقۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ئەنۋەرجان، يىغىننىڭ بېشىدا قىلغان قىسقىچە نۇتقىدا، ئۇيغۇر خەلقىگە ھېسداشلىق قىلىپ كېلىۋاتقان ۋە

لىل - ئىسپاتلارغا تايىنىپ تۇرۇپ ئۇيغۇرلار ۋە شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە مەلۇمات بېرىدۇ، ئۇيغۇر داۋاسىنىڭ خەلق ئارادا تۇتقان ئورنى تالاش - تارتىش قىلىنىدۇ، شۇنداقلا دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ پەرۋاسىزلىقى تۈپەيلىدىن دۇنيا سەھنىسىدىن يوقىلىپ كېتىش خەۋپىغا دۇچ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن نېمىلەر قىلىنىشى كېرەكلىكى مۇزاكىرە قىلىنىدۇ» دېدى.

ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا، كۈن تەرتىپ بويىچە، ياۋروپا پارلامېنتى تەركىۋىدىكى «ترانس ناتسونال رادىكال پارتىيە»نىڭ باش كاتىۋى ئولىۋىر دۇپۇيىس ئەپەندى، 31 يىلنى خىتاينىڭ قاراڭغۇ زىندانلىرىدا ئۆتكۈزگەن ئۇيغۇر ئالىمى ھاجى ياقۇپ ئانات، مىللىي قۇرۇلتاينىڭ رەئىسى ئەنۋەرجان، «ئونپۇ» تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى ئەركىن ئالپتېكىن، خەلق ئارا قانۇنشۇناس پروفېسسور مىخائىل ۋان ۋالت ۋان پىراگ ئەپەندى، ئىستانبۇل كوچ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى تىمۇر كوجا ئوغلۇ ئەپەندى، ئامېرىكىلىق يازغۇچى ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دوستى تىمودىي كوپەر ئەپەندى، «دۇنيا خەتەر ئاستىدىكى مىللەتلەرنى قوغداش»تەشكىلاتىنىڭ ئاسىيا بۆلۈمى باشلىقى ئۇلرىخ دېلىيۇس، تىبەت سەرگەردان ھۆكۈمىتىنىڭ ياۋروپادىكى باش ۋەكىلى كېلساڭ گيالسەن ئەپەندى، فرانسىيەلىك خىتايشۇناس ئالىم ۋە كىشىلىك ھوقۇقنى قوغدىغۇچى مارىي ھولزمان، مىللىي قۇرۇلتاينىڭ پەخرى رەئىسى گېنېرال مۇھەممەت رىزا بېكىن، ياۋروپا پارلامېنتى خىتاي بىلەن ئالاقىلىشىش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى پېر گارتون... قاتارلىقلار، مەخسۇس ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ھەققىدە ھازىرلىغان ئىلمىي ماقالىلىرىنى ئوقۇپ ئۆتتى.

3 - نۆۋەتلىك مىللىي قۇرۇلتاي ياۋروپا پارلامېنتىدا ئۆتكۈزۈلدى

ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى خەلقىمىز ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كېلىۋاتقان 3 - نۆۋەتلىك شەرقىي تۈركىستان (ئۇيغۇرستان) مىللىي قۇرۇلتىيى كوممۇنىست خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ شۈنچە توسقۇنلۇق قىلىشىغا ۋە دىپلوماتىيە جەھەتتىكى كۈچلۈك ھۇجۇمىغا قارىماستىن بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئىچىدە بېلگىيەنىڭ پايتەختى برىيۇسسېلدىكى ياۋروپا پارلامېنتىدا مۇۋاپپەقىيەتلىك چاقىرىلدى.

2001 - يىلى 18 - 19 - ئۆكتەبىر كۈنلىرى چاقىرىلغان بۇ قىممەتلىك تارىخى ئەھمىيەتكە ئىگە قۇرۇلتايغا تۈركىيە، ئاۋستىرالىيە، ئامېرىكا، گېرمانىيە، بېلگىيە، شىۋېتسىيە، شىۋېتسارىيە، گوللاندىيە، قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبەكىستان، روسسىيە قاتارلىق 12 دۆلەتتىن ۋەكىل ۋە مېھمان قاتناشتى. بۇ قىممەتلىك قۇرۇلتايدا مىللىي ھەرىكىتىمىزنىڭ ئومۇمىي ستراتېگىيەلىرى ئەتراپلىق مۇزاكىرە قىلىنىپ، دۇنيا ۋەزىيىتىگە ماس ھالدا يېڭى كۈرەش ئۇسۇللىرى ۋە تاكتىكىلىرى بېكىتىلدى، قۇرۇلتاينىڭ نىزامنامىسىغا قىسمەن ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلدى. قۇرۇلتاينىڭ ياشلاشتۇرۇلغان رەھبەرلىك ھەيئىتى سايلاپ چىقىلدى ۋە قۇرۇلتاينىڭ قارارى ئېلان قىلىندى. مىللىي قۇرۇلتاي، ھەم قۇرۇلتاي ۋەكىللىرى تەرىپىدىن ۋە چەت ئەللىك كۆزەتكۈچىلەر تەرىپىدىن بىردەك ھالدا «چەت ئەللەردىكى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ھەرىكىتىنىڭ يېڭى بۇرۇلۇش نۇقتىسى» دەپ قارالدى. قۇرۇلتاينىڭ ئېچىلىش مەراسىمىغا 12 دۆلەتتىن كەلگەن

ۋەكىل ۋە مېھمانلار، شۇنداقلا موسكۋا ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋالىنتىن گېفتېر، ئەنگلىيەلىك يازغۇچى ۋە ئالىم خرىستان تايلېر، تۈركىيەنىڭ تۈركىي ئەللەرگە مەسئۇل دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى ئابدۇخالىق چاينىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى ھاۋا كۆك خانىم، ئىستانبۇل كوچ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى تىمۇر خوجا ئوغلۇ، خەلق ئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى بېلگىيە شۆبىسىنىڭ ۋەكىلى دومىنكو خانىم... قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپ ساندىكى چەت ئەللىك مېھمانلار ۋە دوستلار، چەت ئەل مۇخبىرلىرى ھەمدە بېلگىيەدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلاردىن بولۇپ 100گە يېقىن كىشى قاتناشتى.

ئەسقەرجان چەت ئەللىك مېھمانلارنى ۋە قۇرۇلتاي ۋەكىللىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى، ئەسقەرجان ئۆز سۆزىدە، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ قاتتىق توسقۇنلۇق قىلىشى تۈپەيلىدىن بەزى ۋەكىللەرنىڭ يىغىنغا كېلەلمىگەنلىكىنى، شۇنداقتىمۇ يەنە بۇ قىممەتلىك قۇرۇلتايغا 36 نەپەر ۋەكىلنىڭ بىۋاستە ياكى ۋاكالەت بىلەن ئىشتىراك قىلغانلىقىنى ۋە يېرىمىدىن كۆپرەكىنى (قۇرۇلتاي ۋەكىللىرىنىڭ ئومۇمىي سانى 51) تەشكىل قىلغانلىقىنى بايان قىلدى.

قۇرۇلتاينىڭ ئېچىلىش مەراسىمىدا تۇنجى بولۇپ قۇرۇلتاي رەئىسى ئەنۋەرجان سەھنىگە چىقىپ سۆز قىلدى.

ئەنۋەرجان ئېچىلىش نۇتقىدا، 3 - نۆۋەتلىك مىللىي

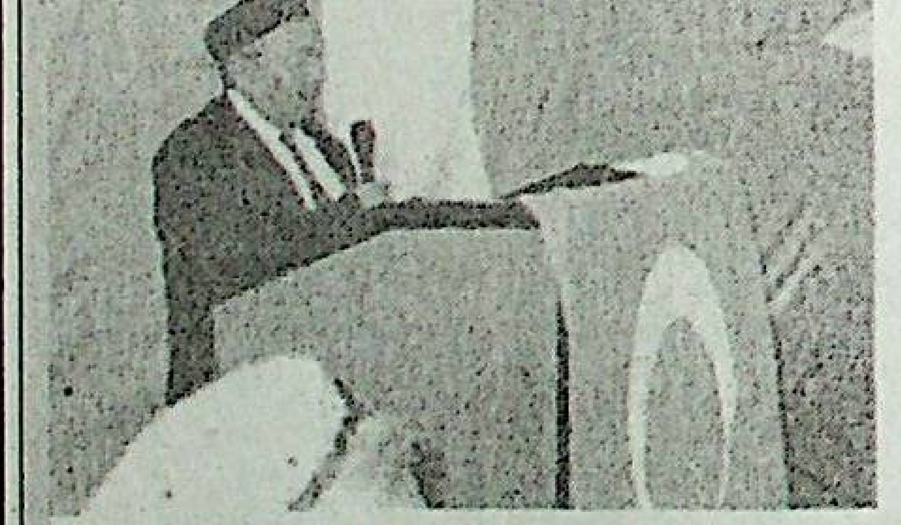

قۇرۇلتىينىڭ ياۋروپا پارلامېنتىدا ئېچىلىش ئارقىلىق، ۋەتەن داۋاسىنىڭ سىياسىي ئىمتىيازىنى دۇنيا سىياسىي سەھنىسىگە ئېلىپ چىقىشتا زور مۇۋاپپەقىيەتكە ئېرىشكەنلىكى مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن خەلقىمىز تەبرىكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئەنۋەرجاننىڭ نۇتقىدىن كېيىن، قۇرۇلتاينىڭ پەخرى رەئىسى گېنېرال مۇھەممەت رىزا بېكىن، مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىمى ھاجى ياقۇپ ئانات، ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىپى ئەركىن ئالپتېكىن، قۇرۇلتاينىڭ ئاۋستىرالىيەدىكى ۋەكىلى ئەخمەت ئىگەمبەردى ۋە باشقىلار سۆزگە چىقتى.

قۇرۇلتاي ئورگانلىرىنىڭ دوكلاتلىرىدىن كېيىن، قۇرۇلتاي رەھبەرلىرى ۋەكىللەرنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

سۈرەتلەردە: قۇرۇلتايدىن كۆرۈنۈشلەر.

گېزىتىمىز جانكۆيەرلىرى

سېخى ئىنسان

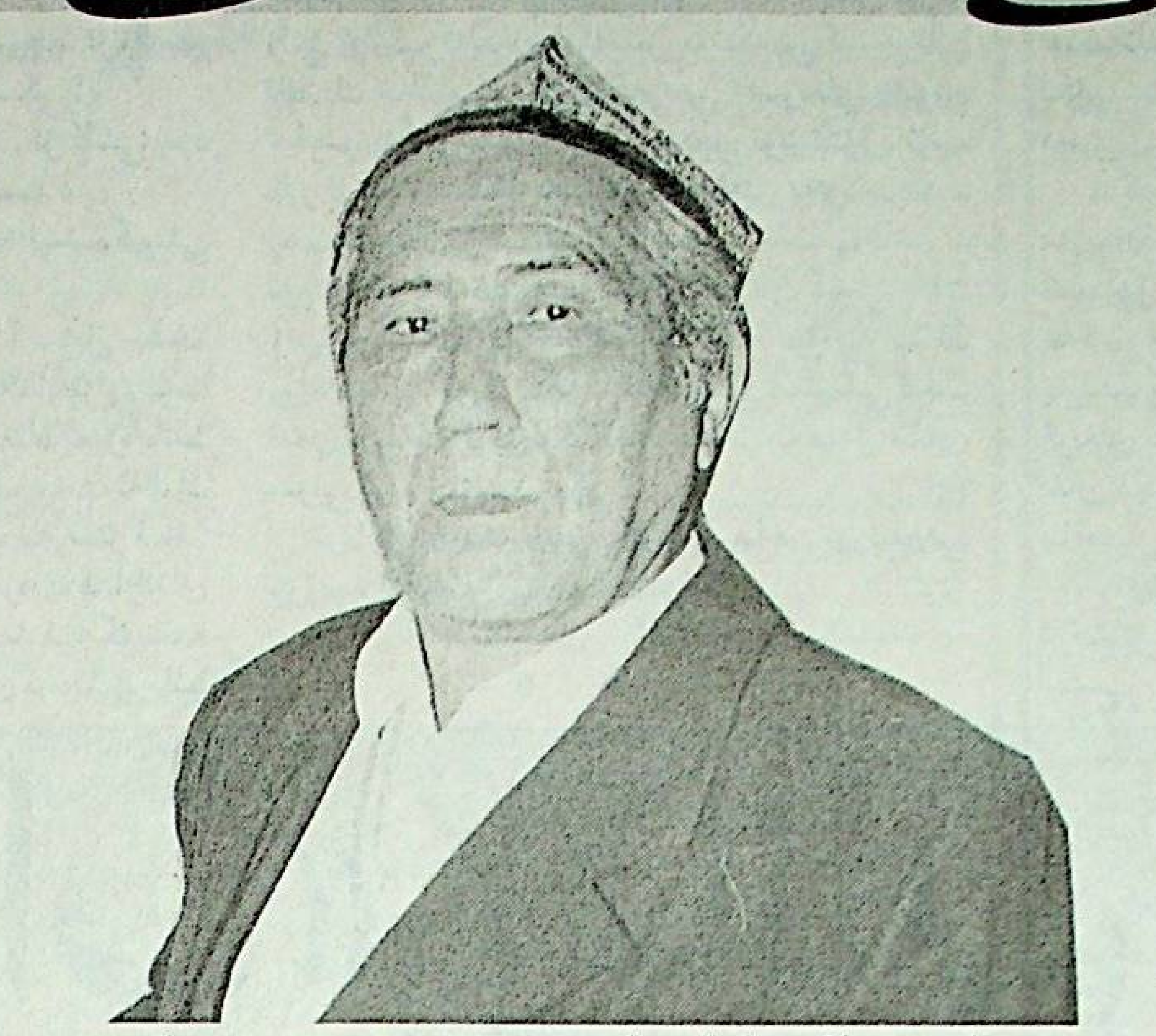

بازار ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلىرى، توختىماي داۋام قىلىۋاتقان بوھرانچىلىق ھەممىنى ھەلەيكۈمگە سېلىۋەتتى. ئەزەلدىن دۆلەت تەمىناتىدا بولۇپ كەلگەن بەزى ساھالار ئەينە شۇ بيۇدژېت تەمىناتىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئىختىسادىي جەھەتتىن ئىنتايىن ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ، ئايرىملىرى پائالىيىتىنى تامامەن توختىتىپ قويدى. سىزنىڭ سىرداش - مۇڭدىشىڭىزغا، ئەگكۈشتەرىڭىزگە ئايلانغان «يېڭى ھايات» گېزىتىمۇ 1999 - يىلى مارت ئېيىدىن باشلاپ تامامەن دۆلەت بيۇدژېتى تەمىناتىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئەينە شۇنداق ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈرۈپ، مىڭ مەشەققەتلەر بىلەن ئېيىغا بىر قېتىمدىن قولۇڭىزغا تېگىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى بىرلا. گېزىت تىراژى ئاز، مۇشتىرىلاردىن چۈشكەن مەبلەغ ھېچ قاچان گېزىت بېسىش، ئۇنى نەشىر قىلىۋاتقانلارغا ئەمگەك ھەققى تۆلەش، ئىش ئورنىنىڭ ئىجارە ھەققىنى تۆلەش ئوخشاش كۆپلىگەن چىقىملارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ.

مەنىۋىي گۈزەللىك، يەنى سېخىلىق، ئادەمگەرچىلىك، مەرتلىك ئىنساندىكى ئەڭ ئېسىل پەزىلەتلەرنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پەخرى، بۈيۈك قامۇسشۇناس ئالىم ۋە مۇتەپەككۇر شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپ: «سېخىلىق، ئادەمگەرچىلىك، مەنپەئەت ۋە ياخشىلىق ئېنىقكى، ياخشى كىشىلەردىن كېلىدۇ. ياخشى كىشى دوستلار ئىچىدىكى ئەڭ ئەۋزىلىدۇر، ياخشى ئىش ئىشلارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىدۇر. دوستۇڭ ياخشى بولسا، نېمە خالىساڭ قىلالايەن. ياخشى يول تېپىش ئۈچۈن ياخشى دوست كېرەك. ھوزۇر - ھالاۋەت، ئارزۇ - نېمەت، غۇرۇر ۋە خۇشال - خوراملىق ياخشىلىقنىڭ جاۋاۋى بولىدۇ.

قارا بۇ ياخشى كىشىلەرنى قانداقمۇ سۆيمەي، بۇ ياخشى ئىشلارنى قانداقمۇ ماختىماي؟!» - دەپ قەلبى دەريا، مەرت - مەردانە. ئۆزگىلەرگە پەقەتلا ياخشىلىق ئويلايدىغان ۋە ئۇنى ئەمەلىيەتتە قىلىدىغان، پۇلنى دوست تۇتمايدىغان ئەجايىپ ئىنسانلارنى ئەينە شۇنداق تەرىپلىگەن ئىدى. ھە، خەلقىمىز ئارىسىدا مۇنداق سېخى ئىنسانلار ئاز ئەمەس. ئالمۇتا شەھىرىنىڭ يېنىدىكى تۈزدىباستاۋ يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىدىغان ئەخمەت ھەسەن ئاكا ئەينە شۇنداق مەرت، قولى ئوچۇق، ئۆز پايدىسىنى ئەمەس، خەلق پايدىسىنى كۆزلەيدىغان، ئۆز پايدىسىنى ئەينە شۇ خەلق پايدىسى ئىچىدە دەپ بىلىدىغان ئىنساندۇر. ئەخمەت ھەسەن ئاكىنى **«يېڭى ھايات»** گېزىتىنىڭ ھەقىقىي جانكۆيەرلىرىنىڭ بىرى ۋە ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى دەپ ئىشەشلىك ئېيتالايمەن. چۈنكى ئۇ ھەر دايىم ئۆزىنىڭ ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان ئادەتتىكى بىر پېنسىيونېر بولۇشىغا قارىماي قولىدىن كېلىشىچە گېزىتىمىزگە ۋە گېزىتخانلىرىمىزغا ماددىي ياردەم قىلىپ كەلمەكتە. بەزىلەر گېزىتخانلارغا قانداق ماددىي ياردەم بېرىدۇ؟ - دەپ سورىشى مۇمكىن. مەسىلەن، ئۇ 1997 - يىلى ئىختىسادىي تەمىناتى ناچار ئائىلىلەرنىڭ «يېڭى ھايات» گېزىتىگە مۇشتىرى بولۇشى ئۈچۈن 40 مىڭ تەڭگە ئىئانە قىلدى. ئەندى 2000 - يىلى «يېڭى ھايات» گېزىتىگە 15 مىڭ تەڭگە ئىئانە قىلدى. يېقىندا 2002 - يىلغا «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش توغرىلىق گېزىت جانكۆيەرلىرى، ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ياشايدىغان مەھەللىلەرنىڭ ژىگىت باشلىرى بىلەن بولغان باش قوشۇشتا ئەخمەت ھەسەن ئاكا سۆزگە چىقىپ: ئاڭلىسام بىزنىڭ سۆيۈملۈك گېزىتىمىز «يېڭى ھاياتنىڭ» ئىختىسادىي ئەھۋالى ئېغىر ئىكەن. مەن بىر چوڭ تىجارەتچى، ياكى سودىگەرمۇ ئەمەس، مەن ئاددىي بىر تۆمۈر يول ئىشچىسى بولۇپ ئىشلەپ پېنسىيەگە چىققان ئادەم. لېكىن مەن سۆيۈملۈك گېزىتىمىزنىڭ ئېغىر ئىختىسادىي ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ئىنتايىن ئېچىنىپ، قاتتىق تەشۋىشلەندىم. ئۆزەمنىڭ پېنسىيە پۇلۇمدىن باشقا كۈن چۈشكەندە لازىم بولار دەپ ژىغىپ قويغان ئۈچ يۈز ئا ق ش دوللار پۇلۇمنى «يېڭى ھاياتقا» ئىئانە قىلدىم. باشقا كۈن چۈشتى دېگەن مانا شۇ. بۇ ھەممىمىزگە چۈشكەن بىر ئېغىرچىلىق دەپ بىلىمەن،» دېگەن ئىدى. ھە، بۇ ئىلگىرىكى ئادەتتىكى بىر ئىشچى، ھازىر بولسا پېنسىيونېرنىڭ ھىممىتى! ھە، بوۋىمىز بۈيۈك ئەللامە شائىر ئەلشىر ناۋائىي سېخى ئادەملەر توغرىلىق: «ئېھسان ياخشى سۈپەتلەرنىڭ ئىچىدىكى ئەجايىپ بىر سۈپەتتۇركى، ئۇ ئادەمنىڭ بارلىق ياخشى سۈپەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئېھسان بارلىق ياخشى سۈپەتلەرنىڭ جەۋھىرى بولۇپ، باشقا ياخشى سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسى ئېھساندىن تۇغۇلىدۇ»، - دەپ ئەجايىپ باھا بەرگەن ئىدى.

مەن ئەخمەت ھەسەن ئاكا بىلەن بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ياخشى تونۇش، ئاكا - ئۇكا بولۇپ ئۆتۈۋاتىمىز. يېقىندا بىر سورۇندا ئۇنىڭدىن ئۆزىدىكى ئەينە شۇ ئالىي پەزىلەت - دايىم قولى ئوچۇقلىقى، كىشىلەرنىڭ بېشىغا كەلگەن بەزى ئېغىرچىلىقلارنى خۇددى ئۆز بېشىغا كەلگەندەك ھېس قىلىدىغان، دايىم باشقىلارغا قولىدا بارىنى ئايىمايدىغان خەيرى - ئېھسانلىق پەزىلىتى توغرىلىق سورىغىنىمدا، ئۇ بىر دەقىقە چوڭقۇر ئويغا كېتىپ، ئۆتمۈشتە بېشىدىن ئۆتكەن بىر ۋاقەنى ئەسلەپ: ئۇكا مەن ۋەتەننى تەرك ئېتىپ بۇ تەۋەگە ئۆتكەندە قۇرۇق قول كەلگەن ئىدىم. مانا بىرىنچىسى ئاللانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ۋە تىرىشىپ ئەمگەك قىلىش بىلەن، خۇداغا شۈكرى، باللىرىم بىلەن پاراۋەن ياشاۋاتىمىز. بۇ تەۋەگە كەلگەن دەسلەپكى كۈنلەردە ئۇرغۇن قىيىنچىلىقلارنى تارتتىم، ھەتتا كەچ كۈزدە ئاخشىمى ياتىدىغان ئۆيى يوق باش قېتىپ قالغان كۈنلەرمۇ بولغان. بېشىمغا ئەينە شۇنداق ئېغىر كۈنلەر كەلگەندە ماڭىمۇ ياردەم قولىنى سۇنغان، ھاياتىمدىكى بۇ ئېغىر كۈنلەرنى يېنىكلىتىپ بېشىمنى سىلىغان ئادەملەر بار، مەن ئۇلارنىڭ ياخشىلىقىنى ھېچ قاچان ئۇنتۇتمايمەن. ئەينە شۇ چاغدا مەن ئەگەر قولۇمدىن كەلسىلا ئاجىزلارغا، مۇھتاجلارغا چوقۇم ياردەم قىلىمەن، دەپ ئۆزەمگە ئۆزەم ۋەدە قىلغان ئىدىم، - دەپ سۆزىنى تۈگەتتى.

ھە، ئەخمەت ھەسەن ئاكا يالغۇز تۆمۈر يول ئىشچىسىلا ئەمەس، ئۇ شۇنداقلا ئۆز ئالاھىدىلىككە ئىگە شائىردۇر. ئۇنىڭ ھەر خىل ماۋزۇلارغا يېزىلغان، ئادەمنى بېپەرۋا قالدۇرمايدىغان شېئىرلىرى «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدە پات - پات بېرىلىپ تۇرىدۇ. ھازىر ئەخمەت ھەسەن ئاكا ئەينە شۇ شېئىرلىرىنى توپلاپ ۋە كېيىنكى ۋاقىتلاردا يازغان يېڭى شېئىرلىرى بىلەن تولۇقلاپ بىر شېئىرلار كىتاۋىنى نەشىر قىلدۇرۇشنى نىيەت قىلىۋاتىدۇ.

بىر دانىشمەن: «كىشىدىكى ھەممە ياخشى ئەخلاقنى خۇلاسە قىلىپ «ئېھسان» دېسە بولىدۇ، يەنە سېخىلىق ۋە مۇرۇۋۋەت بولمىسا، ئىنساندا، ئېھسانمۇ بولمايدۇ»، - دېگەن ئىكەن. ھە بىز تەرىپىنى قىلىۋاتقان ئەخمەت ھەسەن ئاكا سېخىلىق، مۇرۇۋۋەت ئىگىسىدۇر. ئاتاقلىق شائىر مەرھۇم تېيىپجان ئېلىيېۋ ئاكا خەيرى - ئېھسانلىق، ھىممەتلىك ئادەملەر توغرىلىق بىر رۇبائىيسىدا مۇنداق يازىدۇ:

قەدىرلىك سانىلار كىم قىلسا ھىممەت،
مىننەتنى بىلمەسلىك ئۆتكەندىن قىممەت.
پاك نەرسە بولسىمۇ ھىممەتنىڭ ئۆزى،
بۇلغىنىپ كېتىدۇ قوشۇلسا مىننەت.

ھە، ئەخمەت ھەسەن ئاكا ھېچ قاچان ھىممىتىنى مىننەت قىلمايدىغان قەلبى دەريا ئىنساندۇر.

يادىكار سابىتىي.

بىزنىڭ چىن دوستلىرىمىز

ئەمگىكىنىڭ قانداقتۇ بىر ساھاسىنى تاللىۋالغان ۋە ئەينە شۇ پائالىيىتىگە جان - دىلى بىلەن بېرىلگەن ئادەم ئۆز ۋەتىنىنى ناھايىتى كۈچلۈك سۆيىدۇ. چۈنكى ئۆزىنى ئەينە شۇ ۋەتەن ئۈچۈن پايدىلىق دەپ ھېس قىلىدۇ، - دېگەن ئىكەن بىر دانا. ھە. ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار، توختىماي داۋام قىلىۋاتقان ئېغىر ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە جوشقۇن ھاياتىمىزدا بازار ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلىرىگە ماسلىشىپ ئۆزىنىڭ جەمىيەتتىكى لايىق ئورنىنى تېپىپ ئەمگەك قىلىۋاتقانلار ئاز ئەمەس. شېرىنبانۇم ئالىمجان قىزى ئەلىيېۋا ئەينە شۇنداق قىزلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر. شېرىنبانۇم 1968 - يىلى ئالمۇتا شەھىرى سۇلتانقورغاندىكى 101 - ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنى پۈتەرگەندىن كېيىن نېمە ئىش قىلىش كېرەك دەپ كۆپ باش قاتۇرۇپ ئولتارمىدى. چۈنكى ئۇ كىچىكىدىنلا ئاپىسىغا يار - يۆلەك بولۇپ، ئىنىلىرى بىلەن سىڭىللىرىغا قاراپ، ئاپىسى ئىشتىن كەلگىچە چامى يېتىشىچە ئۆي ئىشلىرىنى قىلىپ چوڭ بولغان ئىدىدە، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ مەكتەپنى پۈتتىرىپلا كۆپ ئويلانماي بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتۇشنى قارار قىلدى. شېرىنبانۇم ھە دېگەندە دۇكاندا سېتىقچىنىڭ شاگىرتى بولۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتى. تىرىشچان ۋە زېرەك قىز ئاز ۋاقىتتىن كېيىنلا شاگىرتلىق پەللىسىدىن ئۆتۈپ سېتىقچىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

ئۆزىگە دايىم ژۇقۇرى تەلەپ قويىدىغان شېرىنبانۇم بۇ يەتكەن پەللىدىن تېخىمۇ ژۇقۇرى پەللىگە يېتىشنى مەخسەت قىلغان ئىدى. ئەينە شۇ مەخسەت، ئۆز مەلىكىسىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇش ئارمىنى ئۇنى ئالىي ئوقۇش ئورنىدا ئوقۇشقا دەۋەت قىلدى. شېرىنبانۇم دۇكاندا سېتىقچى بولۇپ ئىشلەپ ژۈرۈپ ئالمۇتا خەلق ئېكىلىكى ئىنستىتۇتىنى سىرتتىن ئوقۇپ، 1989 - يىلى ئۇنى مۇۋاپپىقىيەتلىك پۈتەردى ۋە ئالىي مەلۇماتلىق سودا مۇتەخەسسىسى دىپلومىنى ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن شېرىنبانۇم «بەخت» فىرمىسىنى ئېچىپ ئۇنىڭ دىرېكتورى بولىدى.

شېرىنبانۇم ئەلىيېۋا مەزكۇر فىرمىغا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ۋاقىتتىن بۇيان ئۇرغۇن ساخاۋەتلىك ئىشلارنى قىلدى دېسەك مۇبالىغە بولماس. فىرمىدا ئۇ 39 ئادەمنى، ئاساسىي جەھەتتىن ياشلارنى ئىش بىلەن تەمىنلىدى. ھازىر ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆزلىرى تاللىغان مۇتەخەسسىسلىكلىرى بويىچە ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئوقۇۋاتىدۇ، بەزىلىرى ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئەزەلدىن سېخى ئىنسانلار ئۆز ئېھتىياجىدىن ئاشقانىنى ھەر دايىم ساخاۋەتلىك ئىشلارغا سەرىپ قىلىشنى ئەۋزەل كۆرىدۇ. مەن شېرىنبانۇمنىڭ ئەينە شۇ خەيرى - ئېھسانلىق خىسلىتى توغرىلىق كىشىلەردىن كۆپ ئاڭلىغان ئىدىم. ئۇلار: «سىڭلىمىز شېرىنبانۇم قەلبى دەريا ئىنسان. ئۇ ھەر دايىم ھېيت - ئايەملەردە ژىتىم - يېسىرلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدۇ، يۇرتىمىزدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ھەر خىل پائالىيەتلەرگە ئىشتىراك قىلىپ، ئۇلارنى ئىختىسادىي جەھەتتىن تەمىنلەشكە ھەسسىنى ئايىمايدۇ»، دەپ ئۇنىڭ ئادەمگەرچىلىكى ھەققىدە ياخشى ئىنكاسلارنى قىلاتتى. مەن شېرىنبانۇمدىن بۇ ھەقتە ئېيتىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلغىنىمدا ئۇ: «بەرگىنىڭنى ئۇنتۇ، بەرگەنىڭنى ئۇنتۇما»، - دەيدىكەن ئاتىلار. ئەندى ئەل قاتارى قىلغان ئازدۇ - تولا ئىشلىرىمنى دەپ ئۆزەمنى ماختاپ نېمە قىلاي، - دەپ كەمتەرلىك قىلدى. بىز ژۇرنالىستلار مۇنداق كەمتەر، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشلىرى توغرىلىق كۆپتۈرۈپ ماختانمايدىغان ئىنسانلارنى قەدىرلەيمىز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بەزى خەيرى - ئېھسانلىق ئىشلىرى توغرىلىق دوستلىرىدىن سوراپ ئېنىقلاشقا توغرا كەلدى. شېرىنبانۇم ئالمۇتىدىكى 159 - ۋە ئۆزى ئوقۇغان 101 - مەكتەپلەرگە كومپيۇتېرلارنى، 153 - كۆپ ساھالىق ئۇيغۇر گىمنازىيەسىگە ۋىدېئو-پلېيېر ئېلىپ بېرىپتۇ. 2000 - يىلى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەندى سادىر پالۋانغا بېغىشلانغان چىرايلىق بېزەلگەن كالېندارنى 3000 نۇسخىدا ئۆز مەبلىغى ھېسابىغا نەشىر قىلدۇرۇپتۇ. ئۇ قازاقستان ئۇيغۇرلىرى رېگىئونالىلىق مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ بيۇرو ئەزاسى ۋە مەزكۇر جەمىيەت ھوزۇرىدىكى «شېرىن» ئاياللار كلۇبىنىڭ پرېزىدېنتى سۈپىتىدە ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ئاياللار ئۈچۈن توققۇز قېتىم «دۆگىلەك ئۈستەل» ئۇيۇشتۇرۇپ پائالىيەتلەر ئۆتكەزگەن، ئەلۋەتتە، مۇنداق پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇش خېلە مەبلەغنى تەلەپ قىلىدۇ.

ساخاۋەتلىك كىشىلەرنى ئەزەلدىنلا خەلقىمىز ئەڭ ياخشى خىسلەتلىك ئىنسانلار سۈپىتىدە تەرىپلەپ كەلگەن. بىر دانىشمەن: «كىشى ئۆزىنىڭ ئالىي ھىممىتى بىلەن ئەزىزدۇر. مەرت شۇنداق كىشىكى قىلماق بولغان ئىشنى داۋراڭ سالماي ئۆرۈپ بېجىرىدۇ. نامەرت كىشى ئاغزىدا ئۇنداق قىلىمەن - مۇنداق قىلىمەن دېسىمۇ، ئەمەلدە ھېچ ئىش قىلمايدۇ»، - دېگەن ئىكەن. ھە، ئۇنىڭ خەيرى - ئېھسانلىق ئىشلىرى توغرىلىق تەكىتلىسەك ئەرزىيدىغان، باشقىلارغا ئۈلگە بولارلىق تەرەپلىرى ئاز ئەمەس. ئۇ بېيىل غالىبىيەت بايرىمى ھارپىسىدا ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ۋە 1944- يىلقى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى ئۈچۈن ئۇيۇشتۇرۇلغان زىياپەتكە ھامىيلىق قىلدى ۋە ئۇلارغا خاتىرە سوغىلارنى تەقدىم قىلدى.

سېخىلىق، ئادەمگەرچىلىك، ئاجىزلارنىڭ ئېغىرىنى يېنىكلىتىش - بۇ بىز ياخشى كىشىلەر دەپ تەرىپلەيدىغان ئىنسانلارنىڭ خىسلىتىدۇر. ئەينە شۇنداق كىشىلەر قاتارىغا كىرىدىغان شېرىنبانۇمدىن مۇنچىلىك سېخىلىق سىزگە نەدىن سىڭگەن؟ - دەپ سورىغىنىمىزدا ئۇ سەل ئويلىنىپ، بوۋىمىز مۇتەپەككۇر ئالىم ۋە شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپ: «ئەي سېخى، يالغۇز ژۈرگۈچى كىشى بىر ناداندۇركى، ئۇنىڭ باشقىلارغا پايدىسى تەگمەيدۇ، كىشىگە پايدىسى تەگمەيدىغان ئادەم ئۆلۈكتۇر. سەن پايدىلىق بول، ئۆلۈك بولما...» - دېگەن ئىكەن. مەن ئۆز ئىشلىرىمدا ئەينە شۇ ئۇلۇغ بوۋىمىز يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ دانا سۆزلىرىگە ئەمەل قىلىشنى ئەۋزەل كۆرىمەن. ھە، س س س ر نىڭ پارچىلىنىشى بىلەن قازاقستاننىڭ مۇستەقىللىققە ئېرىشىشى كۆپلىگەن ئادەملەرگە، شۇ جۈملىدىن ماڭا ئوخشاش ئاددىي بىر ئۇيغۇر قىزىغا تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا كەڭ ئىمكانىيەت ياراتتى. ئەينە شۇنىڭ ئارقىسىدا باشقىلار بىلەن تەڭ ھوقۇقلۇق بولۇپ، تىجارىتىمنى رىۋاجلاندۇرۇپ ئازدۇ - تولا ئىشلارنى قىلالىغان بولسام ئۆزەمنى بەختلىك دەپ ھېسابلايمەن. مەن قەدىمى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە تارىخنىڭ ئېغىر سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن، لېكىن ھەر قانداق شارائىتتىمۇ ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان خەلقىنىڭ قىزى. مەن مىللىتىمىزنىڭ كېلەچىكى مىللىي مائارىپىمىزنى، يەنى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەشكە مۇھتاج ئىكەنلىكىنى ياخشى چۈشىنىمەن. تىلىمىزنى، مەدەنىيەت - سەنئىتىمىزنى، تارىخىمىزنى، خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىلىرىنى ساقلاپ رىۋاجلاندۇرۇشتا، ئۇلارنى كېلەچەك ئەۋلاتقا مىراس قىلىپ قالدۇرۇشتا مىللىي مەتبۇئاتىمىزنىڭ ئاتقۇرۇۋاتقان رولى بىباھا. ئەينە شۇنى كۆزدە تۇتقان ھالدا مەن تەمىناتى ناچار ئائىلىلەر ئۈچۈن 50 نۇسخا «يېڭى ھايات» گېزىتىگە 2002 - يىلغا مۇشتىرى بولۇشىغا ياردەم قىلدىم، - دېدى شېرىنبانۇم.

«ئېگىلمەس كۆڭۈلنى مەرتلەر ئېگىدۇ، يەتكىلى بولمايدىغان مۇراتقا مەرتلەر يېتىدۇ»، - دەيدۇ دانالار. خۇدا سىزنى مۇرات - مەخسەتلىرىڭىزگە يەتكۈزسۇن، شېرىنبانۇم!

يادىكار سابىتىي.

كورنەكلىك يازغۇچى مەسۇمجان زۇلپىقارنىڭ «سەراپ» ناملىق تارىخىي رومانىنىڭ بىرىنچى كىتاۋى يېقىندا نەشىردىن چىقتى.
ھورمەتلىك گېزىتخان مەزكۇر ئەسەردىن پارچىنى دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلدۇق.

«سەراپ» رومانىدىن پارچە

مەسۇمجان زۇلپىقار

ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشما رەئىسى تېبىپ ھاجى ھۈسەيىنبەگنى سەپەرگە ئۇزاتقان ئەتىسى دىنىي مەھكىمەئىي شەرىي باشلىغى مۇتائالىي خەلپىتىمگە بېرىشكە ئالدىرىدى.

مۇتائالە خەلپىتىمنىڭ 1895 - يىلى غۇلجىدا جەدىتچە مەكتەپ ئېچىپ، ياش ئوسمۇرلەرگە تەلىم بەرگەن مەرىپەتپەرۋەرلىگى، غۇلجا «تائالىيە» مەكتىۋىدە ۋىتىم - يېسىر باللارنى ئوقۇتۇشنى ئۆزىنىڭ ۋاقىپى يەرلىرى كىرىمى بەدىلىگە تەمىنلەشنى زىممىسىگە ئالغانلىغى ۋە ئايخان ئىسىملىك ھەقىقىي خەلقپەرۋەر، دىيانەتلىك ئانا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى ئاتقۇرۇۋاتقانلىغى تېبىپ ھاجىنىڭ مىيىسىدىن ئوتىدىكەن، تەدەملىرىنى ئىشەشلىك ۋە دادىل باسىدە مەھكىمەئىي شەرىيەگە كىرىپ كەلدى.

ئۇلار سالام - ئىلىك ئېلىشقاندىن كېيىن مۇتەئالىي خەلپىتىم تېبىپ ھاجىمنى ئولتىرىشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كوتىرىپ، ساقال سىيپىدى. تېبىپ ھاجىم بۇ دەرگاھقا كېلىشتىكى مەخسىتىنى قىسقىغىنا ئىزھار قىلدى. خەلپىتىم سەممىي قارشى ئېلىپ، سوزگە كىرىشتى.

- ھاجىم، خەلقىمىزنىڭ غېمىنى قىلىپ، مانا سىلەرمۇ ئات سالىسىلەر، ھەممىمىز ئىلگىرى جاھالەتتە ئىدىكىدۇق. نادان خەلقىمىزنىڭ دىلىغا چىراغ يېقىش ئىش خاسىيەتلىك ئىش. خەلقىمىزنىڭ كۆزى ئېچىلمىسا، بارا - بارا يوقىلىمىز. بىز سائادەتكە، ئىستىقبالغا ئېرىشەلمەيمىز. [illegible]

[illegible] ئىدى. ئۇنىڭ ئىدىيىۋى مەنبەسى جامالىددىن ئابغانىي (1839 - 1897) ۋە مۇھەممەد ئابدۇ (1849 - 1905) قاتارلىقلار بولىدىكەن. قىرىم تاتارلىرىدىن ئىسمائىل گاسپىرالى 1883 - يىلى «تەرجىمان» گېزىتىنى چىقىرىپ، يېڭىچە دەرس ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. قازانلىق مۇللا مۇسا جارۇللايېۋ: «ئىسلام دىنىنىڭ ئىستىقبالىنى تېپىش ئۈچۈن ئىسلامدا ئىجتىھاد قىلىش لازىم» دېگەن تەشەببۇسنى قويغان. [illegible]

[illegible]

- ئەلۋەتتە، تەخسىر، ھازىر يېڭى ھوكۇمىتىمىز ئۆزى يول ئېچىپ بېرىۋاتقاندا، ئىشەنچلىك قەدەم باسماق خەلقىمىز ھەم ئەۋلادلار ئالدىدىكى بۇرچىمىز. [illegible]

- ھاجىم، مەدەنىي - مائارىپ ئىشلىرىدا كۆپ - كۆپ تەجرىبىلەرگە ئىگە، [illegible] 1919 - يىلى [illegible] «كەمبەغەللەر ئاۋازى» گېزىتىدە ھەم «شۇرا» ژۇرنالىدا [illegible] 1923 - يىلى 16 - دېكابىردا [illegible] «ئەرنىڭ ھىممىتى - تاغ كېسىدۇ» ھىممەت قىلساڭ ۋۇجۇتقا چىقمايدىغان ئىش يوق...» - دەپتىكەن. كوردىڭىزمۇ، بۈگۈن بىز ئەشۇ شارائىتتا ياشاۋاتىمىز. ھە، ئول نەزەرغوجا ئابدۇسېمەتوۋ ھازىر جاغىستايدا بولۇشى كېرەك. ئۇ ئالىمىنىما بۇ ئىشلارغا تەكلىپ قىلىساق بولامدىكى؟

- تەخسىر، ناھايىتى توغرا ئېيتتىلا. ئۇ كىشى بىزنىڭ كوڭلىمىزدە، - دېدى تېبىپ ھاجىم.

سەل ئىلمىيىپ تۇرغان مۇتائالىي خەلپىتىم گېپىنى داۋام قىلدى:

- ھاجىم، مەن ئۆزىڭىزنىڭمۇ 1920 - يىل بېشىدا «كەمبەغەللەر ئاۋازى» گېزىتىدا بىر ماقالىڭىزنى ئوقۇۋېدىم. ئۇنىڭدا سىز: «بىزنىڭ پەرزەنتلىرىمىز، ياشلىرىمىز ئالىي بىلىملىك بولۇشى كېرەك، چەت ئەللىك ۋە ياۋروپىدىكى خەلقلەردىن بىزنىڭ نەرىمىز كام؟ ئەگەر ئوقۇساق، ئىلىم - ئېرپاندا شوھرەت قازانغان خەلقنىڭ ئەۋلادى بولالايمىز. بىزدىمۇ كەلگۈسىدە ئالىملار چىقىشى كېرەك...»، - دېگەن ئىدىڭىز. مانا ئەندى شۇ ئىشقا ئۆزىڭىز قول سېلىۋاتسىز، ئاللا تابارەك ۋە تائالا نىيەتلىرىڭلارنى قوبۇل قىلغاي.

تېبىپ ھاجىم سابىتوۋ خەلپىتىمنىڭ ئىلمىنىڭ چوڭقۇر، خاتىرىسىنىڭ كۈچلۈكلىگى ۋە قەيەردە، قاچان، قانداق نەشىردە قايسى ماقالىلار ئېلان قىلىنغانلىغىنى ئىنچىل كۆزىتىپ كەلگەنلىكىگە ھەم كوپ كىتاب - ژۇرنال، گېزىت ئوقۇپ، ھىسسىياتقا باي، پەزىلەتلىك كىشى ئىكەنلىكىگە قەلبەن قايىل بولدى.

- ھاجىم، ئۆزىڭىزنى ئىلمىي كامىل ئاتىڭىز ساۋۇتاخۇنۇمنىڭ مەككىگە ئېلىپ كەتكىنى، ئۇندا ئىككى يىل ھەيەل قىلىپ قالغىنىنى ئاڭلىۋىدۇق، شۇندا ئۆزىڭىزمۇ تەلىم ئالغان بولۇشىڭىز كېرەك؟

- شۇنداق تەخسىر، دادام مېنى ئون ياش ۋاقتىمدا سەئۇدىيە ئەرەبىستانى مەككىگە ئېلىپ كەتتى. شۇ چاغدا دادام مەككىدە مۇددەرىسلىك قىلىپ ئىككى يىل تۇرۇپ قالغىنىدا مېنىمۇ ئوقۇتۇپ، ساۋادىمنى چىقارغان ئىدى. ئاندىن ماڭا قورامىدىكى مەدرىسىدە دىنىي ھەم پەننىي تەلىم ئېلىشقا توغرا كەلدى. 1919 - 20 - يىللىرى ئالمۇتىدا مۇئەللىملەرنى تەييارلاش كۇرسىدا ئوقۇدۇم. ئۇ چاغدا ياشلارنىڭ ئىلىمغا - پەنگە بولغان قىزىقىشى مېنىمۇ تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئازىيە بىلىم يۇرتىغا دەۋەت قىلدى. ئۇنى تاماملاپ كېلىپ، ئا. روزىباقىيېۋ باشقۇرغان «ئۇيغۇر ئىشچىلىرىنىڭ بىرلەشكەن ئىتتىپاقىدا» خىزمەت قىلىشقا مۇيەسسەر بولدۇم. مېنىڭ تەرجىمە ھالىم شۇنچىلىك.

- بەرىكاللا، ئىلمىڭىزنىڭ ژۇقۇرى بالدىغىنى باسقان ئىكەنسىز، بۇ ياخشى پەزىلەت.

مەھكىمىي شەرىي خىزمەتچىسى يېڭىراقتا بىر پەتمۇستا بازار ئېپىز ئىبنى بىلەن قەنت - گېزەك ۋە بىر چەينەك چاي كەلتۈرۈپ چىقىپ كەتكەن ئىدى. خەلپىتىم مېھماننى چايغا تەكلىپ قىلىپ، گېپىنى داۋام قىلدى: - ھەي، ھەي! 1919 - يىلى يۈز بەرگەن ئاتۇ پاجەسى كوپلىگەن بېگۇنا قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بېشىنى يېدى! ساۋۇتاخۇنۇمدەك ئەللامەلەردىنمۇ ھەم ئايرىلىپ قالدۇق. بۇ بىز ئۈچۈن ئەبەدىل - ئەبەت ئۇنتۇلماس دەرت! ئۇلار شېھىت كەتتى، ئاللا تابارەك ئاخۇنۇم ئىلە مۇسۇلمان بەندىلىرىنىڭ ئىمانىنى ھەمرا قىلغاي، ھە راست، ئۆزىڭىزنى خۇدا ساقلىغان ئىكەن؟

تېبىپ ھاجىم ئەشۇ ھادىسە يۈز بېرىشتىن ئىككى كۈن ئىلگىرى خىزمەت بابى بىلەن ئالمۇتىغا كېتىپ، بەختىگە يارىشا ئامان قالغىنىنى ئىزھار قىلدى، ۋە: «بولمىسا، قىردىكى قازاق تامىرلىرى «ئاخۇن ئاتا، زامان بۇززۇلۇۋاتىدۇ، بىز ياققا ئېلىپ كېتەيلى، بىر قانچە كۈن ئايران، قىمىز ئىچىپ، دەم ئېلىپ قايتىڭ...»، - دەپ ئىلتىماس قىلغان ئىكەن. ئاتام رەھمەتى: «خەلقىمىزنىڭ تەغدىرى - مېنىڭ تەغدىرىم. خەلقىم نېمە بولسا، مەنمۇ شۇ. ئاللا ئۆزى ساقلا...»، - دەپ ئۇلارغا تەشەككۈر ئېيتقانلىغىنى قوشۇمچە قىلدى.

- ھەيھات! مىڭ ئەپسۇس! تەغدىرگە تەدبىر يوق. ئۇ ئەللامە تۇرامىي شۇ چاغدا ئىككىنچى بۇخارىغا ئايلاندۇرۇش ئۇنىڭ نامى - ئەلۋالى، ئىلمىي كامىل ئىقتىدارى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. «ھەر بال ئىككى ئەز ئاسمان ئايەت، گەرچە بادىكارى قەزا باشەت، با زىمىن نەرەسىد مىگۇيەت. خانەئىي ئەنۋەرىي غوجا باشەت، يەنى پارس شائىرى ئەنۋەرىي: ئاسماندىن ئەگەر بال ياغسا، ئۇ كىمگىدۇر بۇيرۇلغان بولسا، ئاياغى يەرگە تېگە - تەگمەي، ئەنۋەرىينىڭ ئۆيىنى ئىستەيدۇ، دېگەن ئىكەن. شۇنىڭغا ئوخشاش بىزمۇ ھەر دەۋرنىڭ بوران - چاپقۇنى، جۇدۇن - ئاپىتى قۇرۋانى بولۇپ كەلگەن ئىكەنمىز. مۇنىڭدىن كېيىن ئاللا تابارەك خەلقىمىزنى ئۇ كۆزلەردىن ئاسرىغاي. خوش ھاجىم، بۈگۈن سىز بىلەن يېقىندىن تونۇشتۇق. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەلۋىنى كىچىكتۇرمەي، بىر تەرەپ قىلىشتا يۇرتىمىزنىڭ قازىسى - ئاسىپ ئاخۇنۇم بىلەن با مەسلىھەت ئىككى كۈندىن كېيىن جاۋاپ بەرسەكمىكى؟ مالاللىق كەلمىسە، نۇۋەتتە مېنىڭ روزىغارىمنى كورۇپ قايتىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن. دېمەك، ئۈگۈنلۈككە نامازدىگەر مەھەل مەن سىزنى ئۆيدە كۈتسەممىكى؟

تولا ئۇبدان، تەخسىر، - تېبىپ ھاجىم ئورنىدىن تۇرۇپ، قول باغلاپ خوشلاشتى.

* * *

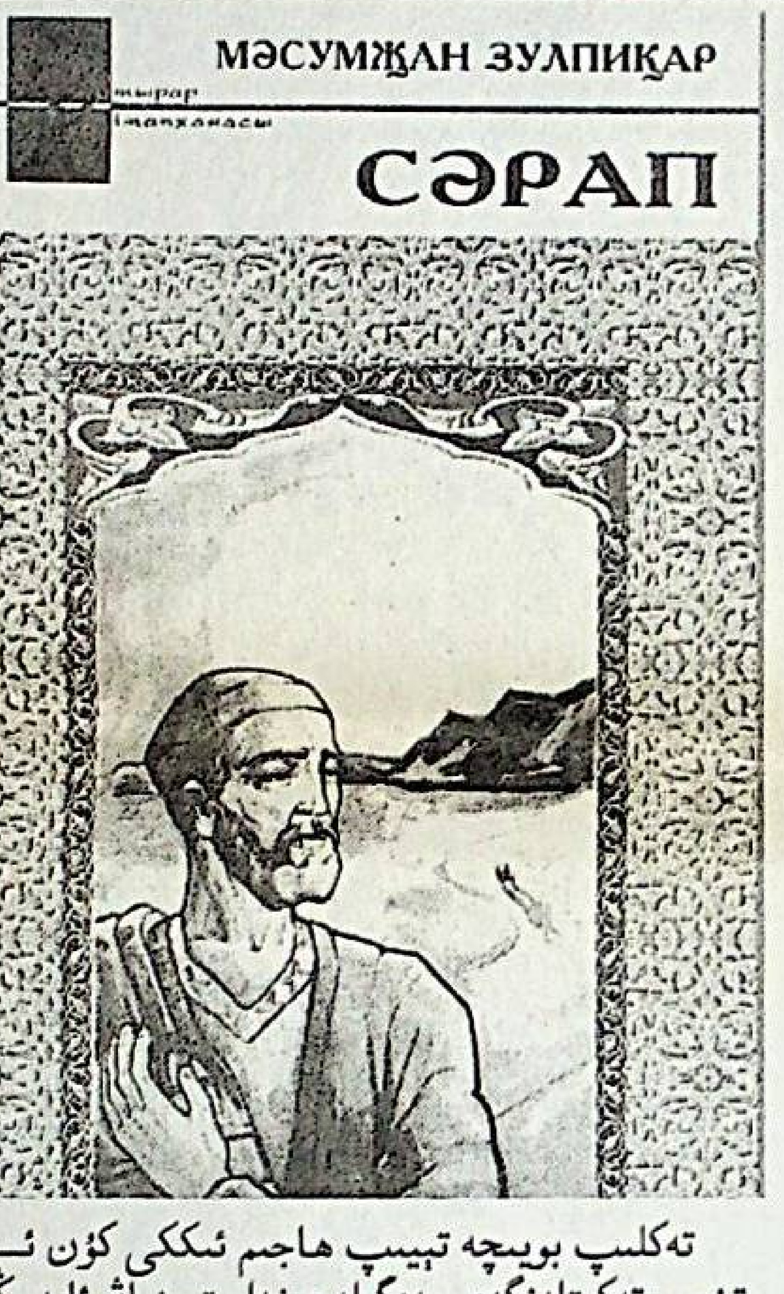

تەكلىپ بويىچە تېبىپ ھاجىم ئىككى كۈن ئوتۇپ، تەكتىلەنگەن مەزگىلدە خەلپىتىمنىڭ ئايدوگىدىكى ھوزۇرىغا قەدەم قويدى. خەلپىتىم ھويلىدىكەن، مېھماننى ئىچكىرى تەكلىپ قىلدى. پەشايۋانلىق ئۆي تاختاي پەلەمپىيدىن كوتىرىلىپ، زالغا كىرگەندە ئىككى تەرەپتىكى ئىشكلەرنىڭ چەتتىكىسى ئۇنىڭ قىرائەتخانىسى ئىكەن. قىرائەتخانا ئېدەنىگە چىرايلىق پالاس سېلىنىپتۇ، كۆن پېتىش تام تەرەپتە جەينىماز سېلىقلىق تۇرۇپتۇ. يان تاملاردا پاكا شىرەلەر قويۇلغان. شىرە ۋە تامدىكى ئويۇقلار ھەر خىل كىتاپ، ژۇرناللار بىلەن تولتۇرۇلغان. قىرائەتخانا بىر چېتىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇقتا تېبىپ ھاجىمنى تەكلىپ قىلغان خەلپىتىم، سەللىسىنى قوزۇۇقتا ئېلىپ، نېپىز دوپپىسىنى كىيگەن ھالدا مېھمانغا يانداش ئولتاردى. ئۇلار ياكلىۋاشتىن تېچلىق - ئامانلىق سورىشىپ، ئازغىنا ئولتىرىشقا خەلپىتىمنىڭ ئايالى ئابىستاي كىرىپ، ئۇلارنى ئىچكىرى ئويگە تەكلىپ قىلدى. چوڭ چا ئۈستىلگە دەستىخان راستلاپ قويغان ئىكەن. ئابىستاي كۈللۈك چەينەكتىكى چاينى كەرىن چىنىلەرگە قۇيۇپ، ئۇلارنى چايغا تەكلىپ قىلدىدە، تاشقىرى چىقتى.

- مەرھەمەت، مېھمان، چايغا قارايلى، - دېگەن خەلپىتىم، نېپىز نان ئۈستىدىكى توغاچلارنى ئۇشتۇپ، ئۆزى بىر بۆردا ناننى ئاغزىغا سېلىپ، ئوتلاپ چايدىن سۈمەردى. ئەللامىنىڭ بۇ ئادىتى «نېمەتكە بەھوزۇر باقىلى» دېگەن ئىشارە ئىدى. تېبىپ ھاجىمنىڭ كوڭلىنى قازى ئاخۇنۇمنىڭ نېمە مەسلىھەتكە كەلگەنلىگى تەققازا ئېتىپ تۇراتتى. خەلپىتىم ئادىتىچە، گەپكە ئالدىرىماي ئېغىز ئاچتى:

- ھاجىم، سىلەرنىڭ ئىلتىماسىڭلار بىلەن ئاسىپ قازاخۇنۇمنى ۋاقىپلاندۇردۇم. ئول مەرىپەتپەرۋەر پازىل قازاخۇنۇم ھەر قايسىلىرىنىڭ خاسىيەتلىك ئىشلىرىغا بەك خۇش بولدى. ھەم ھېچ قانچە ئىككىلەنمەي: «ئۇشرە - زاكات، ئەڭ ئالدى بىلەن مەكتەپ ئېھتىياجىغا، ئاندىن باشقا ئىشلارغا ئايرىلىشى كېرەك»، - دەپ ھوكۇم چىقاردى ۋە ئىشلارغا مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلىدى.

تېبىپ ھاجىم شاتلىق ئىلكىدە ئىختىيارسىز قول باغلاپ تۇردىدە:

- ھەشقاللا! ئاسىپ ئاخۇنۇم بىلەن ئۆزلىرىنىڭ بۇ ھىممەتلىرىگە ئۇيغۇر ئۇيۇشما نامىدىن چوڭ تەشەككۇر. ئىشەنچىڭلارنى ئاقلاشقا تىرىشىمىز، ئەلۋەتتە، - دېدى. سوھبەتكە كىرىشكەن خەلپىتىم:

- كېڭەش ئىتتىپاقىدا جەمىيەت ئېقىمىدا ئىلىمغا، مەرىپەتكە، ئىلغارلىققا ئىنتىلگەن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ، ئىسمايىل تايىروۋ، بۇرھان قاسىموۋ، ئابدۇلھەي مۇھەممەدىي قاتارلىق ئۇنلىغان تەرەققىيپەرۋەر زاتلىرىمىز بارلىققا كەلدى. ئەينە شۇلار ئىز قالدۇرغان، سىزىپ قويغان يول، بىز ئۈچۈن ئىزىقماي ھەم پۈتلاشمايدىغان داغدام يول بولۇپ قالغۇسى، شۇنداق ئەمەسمۇ ھاجىم؟

- ئەلۋەتتە، تەخسىر. ئۇلار بىزگە قوتتۇپ يۇلتۇزى ئوخشاش مەنزىلگە توغرا بەت ئېلىشىمىزغا ئاساس يارىتىپ بەردى. «يېڭىلىقنىڭ مەنبەسى - كونىلىق» - دېگەن گەپ بار ئىكەن، - ھەر قايسىلىرىنىڭ ئىلمىي - ئەمەلىي تەجرىبىلىرى، مەسلىھەتلىرى شارائىتى ئارقىسىدا مۇددىئالىرىمىز ئەمەلگە ئېشىشى شۈبھىسىز.

- جەمىيەت بار يەردە، ئىش بار، ئىش بار يەردە زىددىيەت، قارىمۇ - قارشىلىقلارمۇ مەۋجۇت. زىددىيەت بولمىسا، تەرەققىياتمۇ بولمايدىغانلىغى تەبىي. ھاجىم، سىز ۋە ھۈسەيىنبەگ ئوخشاش زاتلار ھەر جەھەتتىن پىشقان، چىنىققان، كوزگە كورۇنگەن زىيالىلار قاتارىدىكى نامايەندىلىرىمىز. سوراي دېگىنىم، ھۈسەيىنبەگنىڭ ياركەنتتە تەشكىل قىلىنغان «تارانچى كومىتېتى» ئاخىرى نېمە بولدىكى؟ ئاتۇ مەسىلىسىنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەۋى نېمىكى؟

- بۇ خېلە مۇرەككەپ مەسىلە، تەخسىر. سوراپ قالدىلا، بىلىشىمچە بىر باشتىن ئېيتسام، ئەسلىدە ئوكتەبىر ئىنقىلاۋى سانكت - پېتېربۇرگتىن باشلىنىپ، ئۇنىڭ ئۇچقۇنى يەتتىسۇغا يېتىپ كەلگىچە ئۆز ئىچىمىزدىن چىققان بىر مۇنچە چۇشەنمەسلىكلەر يۈز بەردى. 1917 - يىلى ياركەنتتە ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ تەشكىل قىلغان «تارانچى كومىتېتى» كېيىن تۇڭگانلار قوشۇلۇپ «تارانچى - تۇڭگانلار كومىتېتى» بولۇپ ئۆزگەردى. ئەينە شۇ كومىتېتنىڭ رەئىسى ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ ۋە ئۇنىڭ مەسئۇل كاتىۋى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ تايىنلانغان. ئارىدىن كوپ ئوتمەي، غايىۋىي كوز قاراشتا ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ بىلەن كېلىشەلمىگەن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۆز تەشەببۇسى بىلەن «مۇسۇلمان ئىشچىلىرى كومىتېتى» تەشكىل قىلىدۇ. بۇ تەشكىلاتتا مۇسا روزىيېۋ، يۇسۇپ ئەمەتوۋ، ئابدۇللانىڭ كىچىك دادىسى ئىلىەكبەر روزىباقىيېۋ قاتارلىق كىشىلەر پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. 1917 - يىلى ئوكتەبىر ۋە نويابىر ئايلىرىدا ۋاقىتلىق ھوكۇمەت ئاغدۇرۇلىدۇ. ئالمۇتىدا ئاقلارنىڭ: «يەتتىسۇنى بولشېۋىكلارغا بەرمەيمىز»، دېگەن شار ئاستىدا مەيدانغا چىقتى». بۇ كەمدە « تارانچى - تۇڭگانلار كومىتېتى»نىڭ يەتتىسۇ ئوبلۇسلۇق قۇرۇلتىيى بولۇپ، ئۇنىڭغا دېلېگات بولۇپ كەلگەن ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ، ئاسىم داموللا، ئابۇبەكرى يۇنۇسوۋلار قۇرۇلتاينىڭ رەئىسى بولغان جالام بايۋەچچە يولداشېۋلار ئۆزىنىڭ بولشېۋىزىمغا قارشى غايىلىرى بىلەن سوزگە چىقتى.

ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئىشچىلار ئىتتىپاقى دېلېگاتسىيەسى نامىدىن سوزلەپ، مۇنداق تەلەپلەرنى قويدى: بىرىنچى، ئەمگەكچى دېخانلارغا يەرلەرنى بولۇپ بېرىشنىڭ زورۇرلىگىنى ئېتىراپ قىلىش؛ ئىككىنچى، ئاياللارغا تەڭ ھوقۇقلۇق بولۇشنى ئېتىراپ قىلىش؛ ئۈچىنچى، ھەممە مىللىي مەكتەپلەردە يېڭى ئۇسۇل بىلەن ئوقۇتۇش؛ تورتىنچى، كازاك پولكى ھەربىي - مەمۇرىيلىرىنىڭ تەييارگارلىقلىرىدىن ئۇيغۇرلارنى بىتەرەپ قىلىش قاتارلىق مەسىلىلەر ئىدى. قۇرۇلتاي «مىللىي كاپىتال» توپلاش، شۇنىڭ ھېساۋىدا مەكتەپلەرنى ئېچىش، گېزىت چىقىرىش توغرىسىدا قارار چىقىرىدۇ. شۇ يىلى «سادائىي تارانچى» ناملىق گېزىت تەسىس قىلىنىدى. ئۇ گېزىتنىڭ مۇھەررىرى بولۇپ زەرىپ بەشرىي تايىنلىنىدۇ. ئابدۇللا روزىباقىيېۋ بولسا گېزىتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولىدۇ. ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىغە قەدەر «سادائىي تارانچى» گېزىتىنىڭ ئىككىلا سانى چىققان ئىدى، قالغان ئالتە سانى كېڭەش ھاكىمىيىتى دەۋرىدە نەشىر قىلىندى. قۇرۇل-

تايىنىڭ ئاخىرىدا ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ۋە يۈسۈپ ئەخمەتوۋ ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، مىللىي شۇرانىڭ مەجلىسىنى چاقىرىش ئۈچۈن ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋتىن ئىلتىماس قىلغىنىدا، ھۈسەيىنبەگ مەسلىگە ئېتىۋار بەرمەيدۇ. 1918 - ژىلى 3 - مارت كۈنى ئەتىگەنلىكى 2 - كازاك پولكى قوزغىلاڭ كوتىرىدۇ ۋە ئالمۇتىدا ئوكتەبىر ئىنقىلاۋى غالىبىيەت قازىنىدۇ.

ئالمۇتىدا كېڭەش ھاكىمىيىتى ئورنىتىلىشى بىلەن ھۈسەيىنبەگ يۇنۇسوۋ، جالام يولداشېۋ ۋە باشقىلار شۇ كۈنى ئالمۇتىدىن غۇلجا شەھرىگە كېتىدۇ.

1919 - ژىلى فېۋرالدا يەتتىسۇ ۋىلايىتىدە ئابدۇللا روزىباقىيېۋ باشلىق بىر گرۇپپا ئۇيغۇر كوممۇنىستلىرى (يۈسۈپ ئەخمەتوۋ، ئىسمايىل تايىروۋ، سوپى زەرۋاتوۋ ۋە باشقىلار) ئۇيغۇرلار تارىخىدا بىرىنچى قېتىم «ئۇيغۇر جەمىيىتى» ناملىق ئۇيۇشما تەشكىل قىلىدۇ. 1921 - ژىلى ئىيۇندا تاشكەنتتە ئوتكەن ئولكىلىك قۇرۇلتاينىڭ قارارىغا بىنائەن بارلىق ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرى بىرلەشتۈرۈلۈپ «ئالتىشەر - جۇڭغار ئىشچىلىرىنىڭ ئىنقىلاۋىي ئۇيغۇر ئىتتىپاقى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرىنچى قۇرۇلتىيى 1921 - ژىلى 3 - ئىيۇندا تاشكەنتتە ئېچىلىدۇ. قۇرۇلتايغا جايلاردىن 130 دېلېگات تەكلىپ قىلىنىدۇ. مەنمۇ قۇرامىدىن ۋەكىل بولۇپ كەلدىم.

قۇرۇلتاي ھەيئىتىگە ئا. روزىباقىيېۋ، گالىيېۋ، سادىق توختى، سابىر ئەخمەت ئالىمبايېۋ، ماسانچى، ئىزمائىلوۋ، مەھمۇدوۋ ۋە دولەتچىلدىيېۋلار سايلىنىدۇ.

قۇرۇلتاي كۈن تەرتىۋىگە توۋەندىكى مەسلىلەر قويىدۇ:

1. خەلىق ئارا مەسلە ۋە خىتايدىكى ئەھۋال. 2. مەركىزىي بيۇرونىڭ ھېساۋات دوكلادى، 3. تەشكىلىي مەسلە. 4. مىللىي مەسلە. ۋە باشقىمۇ مەسىلىلەر قارىلىدى.

قۇرۇلتاي قارارى بويىچە ئالتىشەر - جۇڭغار ئىشچىلىرىنىڭ بىرىنچى قۇرۇلتىيى كوممىنتېرننىڭ 3 - كونگرېسىغا يولداش ئىسمايىل تايىروۋ، مەھمۇدوۋ ۋە ماسانچىلار دېلېگات بولۇپ سايلاندى.

مەزكۇر قۇرۇلتاينىڭ دوكلاد روھى مۇنداق:

1. «تارانچى - قەشقەرلىك، تۇڭگانلار باشلىغان جايلاردا ئۇيغۇر ئىنقىلاۋىي ئىتتىپاقىنى تەشكىل قىلىش، ئىنقىلاۋىي ئىتتىپاق قىلىنىشتىكى مەقسەت: ئالتىشەر - جۇڭغارىيەدىكى ھەممە ئەمگەكچىلەرنى ئىنقىلاۋىي ئىتتىپاقتا بىرلەشتۈرۈش، كوپ ئامما ئاكتىپ سىنىپى ئاڭلىق سىكدۈرۈش ۋە كەلگۈسىدە قەشقەرىيەدە بولىدىغان ئىنقىلاۋىي جەڭگىۋارلىق ئاۋانگاردىنى تەييارلاش». بۇ ئىشلارنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئىنقىلاۋىي ئىتتىپاق سىياسىي ۋە مەدەنىي - ئاقارتىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىش، قەشقەر - جۇڭغار ئاممىسىدە بۇ ئىشنى ئېلىپ بېرىش زەربىدار ئىش دەپ تونۇلسۇن ئوخشاش مۇھىم باشقىمۇ مەسىلىلەر تەكتەلىگەن ئىدى. بۇ تەكلىپلەر كوممىنتېرننىڭ 3 - كونگرېسىغا سۇنۇلغان بولسىمۇ، ئەپسۇس تەستىقلەنمەي قالغان ئىدى.

- پاھ! ئابدۇللام شۇ ۋاقىتلاردا چوڭ مەسلىنى قولغا ئالغان ئىكەن! - دېدى تەسرلەنگەن خەلپىتىم.

- مىللىي مەسلىدە ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى چۈشەنمەسلىكنى ھەل قىلىش مۇھىم ئىدى. قادىرھاجى: ئۇيغۇر دېگەن مىللەت يوق، «تارانچى» ۋە «قەشقەرلىق دېگەن مىللەت بار» دەپ بىلجىرلىدى. ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۇنىڭغا رەددىيە بەردى. «تارانچى» دەيمىزمۇ؟ «ئۇيغۇر» دەيمىزمۇ؟ دېگەن مەسلە پەقەت ئۇيغۇر ۋەكىللىرىدىن 20 نەپەر ۋەكىل «تارانچى» دەپ قول كوتەردى.20 نەپەر ۋەكىل «ئۇيغۇر»دەپ قول كوتەردى. شۇ چاغدا ئا. روزىباقىيېۋ «ئۇيغۇر» ئۈچۈن قول كوتىرىش بىلەن «ئالتىشەر - جۇڭغار ئىشچىلىرى كومىتېتى» دەپ ئاتالدى.

- دەرۋاقە، ۋەتەن، خەلقىمىز تەغدىرى خۇسۇسىدا تولىمۇ زورۇر مەسىلىلەر ئىكەن. ئابدۇللام باتۇرلۇق قىلغان ئىكەن... ئەتتەڭ، لېنىن پارتىيەسى يالتىيىۋاپتۇدە ...

مۇتائالىي خەلپىتىم ساقىلىنى سىقىمداپ، بېشىنى چايقاپ، دېدى.

- ئەندى سىلى قىزىققان «ئاتۇ» مەسىلىسىگە كەلسەك، - 1918 - ژىلى ئۇيغۇر بولۇسلىرى، بەگزادىلەر، مۇتەئەسسىپ روھانىيلار كېڭەش ھوكۇمىتىگە قارشى «مۇقەددەس ئۇرۇش ئېلىپ بارىمىز!»، «ئاق پادىشا ئەسكەر باشلىقلىرىنىڭ ئەمرىنى ئورۇنلاش ۋاجىپ!» دەپ ئەل - يۇرت ئىچىدە تەشۋىق قىلىشقا باشلىدى. ئابدۇللا روزىباقىيېۋ قورامىغا كېلىپ، ماڭا: «ھاجىكا، بىز بولشېۋىكلار تەرەپمۇ بولمايمىز، ئاقلارنىمۇ ياقلىمايمىز، ھازىرچە بېتەرەپلىك سىياسەت قوللىنىمىز!..»، - دېدى، دادام ساۋۇتاخۇنغا بۇ پىكرىگە قوشۇلدى.

(ئاخىرى بار).

جۇمھۇرىيەت مۇستەقىللىكىگە - 10 ژىل

ئالماسبەگ

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم!

(قەسىدە - ئېپىسلىپ)

مۇقەددىمە

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
شاتلىقتىن نېچۈن ژۈرەك يېرىلمىسۇن.
بۇ ئەلنى ئالتۇن دىيار بىلگەن ئادەم،
ئېيت، نېچۈن پەخىرلىنىپ كېرىلمىسۇن!

قۇتلايدۇ ئۇيغۇرۇممۇ تويۇڭ بىلەن،
مەسلەكداش بولۇپ ئاقىل ئويۇڭ بىلەن.
تونۇلدۇڭ ئالەم ئارا، ئادەم ئارا،
تەڭرىتاغ كەبى بەستى - بويۇڭ بىلەن.

ئالقىشلار تويىڭدا ئەھلى جاھان،
تېشى - دۇر، ۋادىسى گۈل قۇتلۇق ماكان.
يۇلتۇزلار سىرى سۇناڭ، ئىلكىڭ يېتەر،
ئوزەڭ بەگ، ئوزەڭ سۇلتان، ئوزەڭ خاقان.

بەختىڭ تەل ھەم بەرقارار يوق ھېچ قىياس،
(سەبىيلىك بولسىمۇ سان - سۈپەت بۇ ياش).
تەڭرىنىڭ ئىنايىتى - ئېھسانىدىن،
تەختىڭ - ئاي، بولدى بۈگۈن تاجىڭ قۇياش.

قۇۋۋىنغىن، قېرىندىشىم، دىل جامىڭ نۇر،
ئويۇڭ نۇر، يايلىغىڭ نۇر، كۆلخانىڭ نۇر.
يۇلتۇزۇڭ پېشانەڭگە يازغان خۇدا،
ئىسمىڭغا - جىسمى ئۇيغۇن سۇلتانىڭ نۇر...

ئەزەلدىن بولغان ئەمەس ئېلىم، باشقا،
جان خوشنا بولۇپ چۈشكەن يېرىم باشتا.
شىردىن ئات مىندۇرۇپ، تون ياپقىنىم،
تەلىيى تولۇق توققۇز قېرىنداشقا.

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
ئۇمايدىن ئوغۇز ئىچكەن ئېمىلدىشىم.
سەن سويگەن سائادەتتىن، ئىستىقلالدىن
قەددىم - تاغ، ئەرشى ئەلادا مېنىڭ بېشىم.

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
شات - خۇرام ئۇلۇس نېچۈن كېرىلمىسۇن!؟
تۈنلۈكتىن ئاي ئالقىسۇن، رۇجەكتىن - كۈن،
ئىلايا، دەردۇ بەلا بېرىلمىسۇن!

1

قازاققا بۇ كۈن ئاسان كەلگەن ئەمەس،
دەرت باشقا، ھەسرەت باشقا، ئوزگە ھەۋەس.
تارىخىڭ تەكتىگە باق، تەلىمى تەل،
بەك ئۇزۇن ئېغىر تىنىق، ئۇتلۇق نەپەس.

كېلەر ئۇ - ھارغىن كارۋان ئەلمىساقتىن،
تۇرادىن، ھۇن - ئۇيغۇردىن، ئۇيسۇن، ساكتىن.
تاراشلاپ قورام تاشنى نەيزە بىلەن
ئاتىلىق سوز قالدۇرغان روھى پاكتىن.

سوزلەر ئۇ ئۇلۇغ ئۇلۇس ئوتمۇشىنى،
زەر بوشۇك - بۈيۈك دالا كەچمىشىنى.
مەزمۇنەن قىياسىنى شاھنامە بىل،
ھەر سوزنىڭ مەناسىنى - يەشمىسىنى.

ھە، دوستۇم، تارىخى بەگ شانلىق ئەل بۇ،
ھەر سەترى ئابۇ چەشمە، قانلىق ئەل بۇ.
تۈركىيدە تۇنجى ئالتۇن يارغۇ تۈزگەن،
تەپەككۇر، پاراسەتتە ئاڭلىق ئەل بۇ.

ھە، قازاق ئېغىر يوللار بېسىپ ئوتكەن؛
(شوم تەلەي پېشانىگە ئېسىپ ئەتكەن).
قۇتۇلسا قار - بوراندىن؛
جۇدۇن - چاپقۇن
ئامەتنى ھەلقۇمىدىن ئېسىپ ئوتكەن.

ھە، قازاق ئەزىم يوللار سىلىپ ئوتكەن،
ئەجدادلار تۇغىن مەغرۇر ئىلىپ ئوتكەن.
ئەسىرەن تۇمەن ئولۇپ، بىر تىرىلىپ،
مۇبارەك بۇ كۈنلەرگە تېلىپ يەتكەن.

2

قازاقنىڭ يولى ئۇزۇن قايتماس - قارام،
تەغدىرى توقسان تۈگۈن، توقسان تارام.
يوقسۇلۇز خانلىرىمۇ ئېلىم دېگەن،
كېچىسى ئۇيقۇ قاچقان، كۈندۈز - ئارام.

قېنىغا - قاندىن ئوتكەن جەڭگىۋارلىق،
ئەل ئۈچۈن ئىمان بولغان نومۇس - ئارلىق.
ئالەمنى قەلب ئاتا قىلغان تەڭرى
بېپايان زېمىن بەرگەن پۈتۈپ يارلىق.

سويۇشنى بىلگەن قازاق دىيارىنى،
ئايدىن كول، سەھرا - ۋادى گۈلزارىنى.
ئانا يۇرت، ئەۋلات ئۈچۈن ئوتقا كىرگەن،
يانغا ئېلىپ جۈپتى ھالال - دىلدارىنى.

قايتمىغان قازاق ياۋدىن، قەيسەر ئوتكەن،
قولىدا قۇرال بىلەن شەمشەر ئوتكەن.
تۇغ بىلىپ تۇققان يۇرتقا ساداقەتنى،
ئانت سۆيى ئىلاھىي نۇر - كەۋسەر ئوتكەن.

قازاقنىڭ باتۇرى كوپ ساھىپقىران،
ئۇلار «ئارخار»، «ئالاش»، «ئاللا!» ئۇران.
تۇراسىز تۇران مەۋجۇت بولمىغاندەك،
قازاقسىز يوق ئىقلىمدا بۈيۈك تۇران!

3

بىر كۈي بار ئۇلۇغ ئەلنىڭ ئاسمىنىدا،
بىر مۇڭ بار دارخان دالا داستانىدا.
تۇلپارلار تۇياق بىلەن چېرتىپ ئوتكەن،
ئەل ئۈستىن قارا تۈتەك باسقىنىدا.

بىر دەرت بار - ئۇتلۇق ئاغۇ تېمىپ كەتكەن،
تارىخى تەگ - تېگىدىن چىڭقىپ كەتكەن.
«ئېلىم - ئاي!» ئۇران بولۇپ، كىمىن بولۇپ،
قازاقنىڭ قان - جېنىغا سىڭىپ كەتكەن.

4

ھە، قازاق ئېلىپ دېگەن، يېرىم دېگەن،
قىساس ھەق «يا ئولۇم، يا كورۇم!» دېگەن.
ئات - ئورۇق، ئەل بېشىغا كۈن چۈشكەندە،
ئۇيۇشقان ئالىپ تاغدەك، بولۇنمىگەن.

مەسلەك - بىر مەخسەتمۇ بىر بولغان ئېنىق،
پاسىبان بولۇش ئەلگە ئۇچۇپ - يېنىپ.
تەۋەررۇك يەتتە ئاتىسىن بىلگەن قازاق
كەتمىگەن ئوز تەكتىدىن ئېزىپ - تېنىپ.

ۋەتەنگە ساداقەتنى - ۋىژدان بىلگەن،
ھەق ئىمان جۈملىسىدە ئىمان بىلگەن.
ھۆرلۈككە - مال سەدىقە، جان سەدىقە،
ئەل ئۈچۈن «ئېركېك توقتى - قۇربان» بىلگەن.

تارىخەن قازاق بېھۇش كەلگەن ئەمەس،
(كىم ئالا كوكۇل بولسا، تەلگەن ئەمەس).
غەيرىگە قۇدىلىشىپ، قىز بەرسىمۇ،
خان تىكلەپ، ئەل تىزگىنىن بەرگەن ئەمەس.

بېپايان ئاسىياغا ئىلىك سالغان،
چىڭگىزخان ئەۋلادىدىن تەختىنى ئالغان.
ئۆزلىگىن بىلگەچ قازاق شۇ زاماندا:
«قاسىمنىڭ قاسقا ژولى» نەقىل قالغان...

بولسىمۇ كەڭ زېمىنغا دۈشمەن ئىگە،
ئاراملىق بەرمەي ئۇلۇس، ھېچ بەندىگە.
تىل ئۈستى مىللىي روھنى ساقلاپ كەلگەن،
چۈشىمۇ ئەھلى قازاق ئىسكەنجىگە:

قەيسەر ئەل كوچۈپ - قونۇپ، ھېرىپ ئوتكەن،
ئېلىشىپ دۈشمەن بىلەن قېرىپ ئوتكەن.
«ئىككى ئولۇپ، بىر قېلىشىنى» - نىزام بىلىپ،
ئەۋلاتقا ئىزگۇ تەلىم بېرىپ ئوتكەن.

چېكىنىپ، كوچۈپ ژۈرۈپ، قۇتۇپىنى ئالغان،
(دۈشمىنى دەردۇ ئەلەم ژۇتۇپ قالغان).
بەلباغدا تويىسىنى توشۇپ ژۈرۈپ،
ئىلكىدە كەڭ زېمىننى تۇتۇپ قالغان.

5

قازاقنىڭ ئۇلۇغۋار ئەن - ناخشىسى كوپ،
روھىڭنى چىرماپ ئوتەر ياخشىسى كوپ.
ئەل - ئامىل؛ ۋەتەن - ۋىسال؛ باتۇر - مەزمۇن،
كۈيلىگەن ئاقىن - جىراۋ، باخشىسى كوپ.

تارىخەن ئەن - كۈي - كارۋان مىڭ ئوتۈلگەن،
كوكتىمۇ يەشىن كەبى كۈي سوكۈلگەن.
ئورمانۇ دەريا - كولى كۈي بوپ تۇنۇپ،
تاغۇ - تاش، سەھراسىدىن كۈي توكۈلگەن.

باغلىغان پەدىلەرگە جان - دىلىنى،
شۇمدۇرۇپ ئاي نۇرىنى، كۈن نۇرىنى.
نەيزىسىن تىكلەپ قويۇپ تۇغ يېنىغا،
باتۇرى قولغا ئالغان دومبىرىنى.

تارقىلىپ سۇمبۇل چاچنى - تاڭ نۇرىنى،
سىغىنىپ ياۋدا قالغان دىلبىرىنى،
خەنجەرنى قەلەم بىلەن قوشلاپ قويۇپ،
شائىرى قولغا ئالغان دومبىرىنى.

كۈي چېلىپ، ئەن سالغاندا چېچەن - دانىش،
تىڭشىغان بەگۇ سۇلتان، گوزەل خانىش،
ئەن - كۈينى رەمزى مەرتلىك بىلگەن قازاق،
بولمىغان مىسكىنانە پىغان - نالىش.

ناخشا ئېيتىپ ئاتۇر ئوتكەن، دىلدار ئوتكەن،
كىچىك - چوڭ ئەن - نەغمىگە خۇشتار ئوتكەن.
كۈي بىلەن گۈمبۈرلەتكەن كوكنى قازاق،
ھەر دايىم ياۋ يولىغا ھوشيار ئوتكەن.

6

ئات دېسە، ئوزىن ئاتقان ئوق مىسالى،
(دۇنيادا باشقا قىزىق يوق مىسالى).
سۇلۇكتەك سەمەن مىنگەن يوقسۇل ئوغلان،
كېرىلگەن خانزادىدەك توق مىسالى.

ئات دېسە، ئاتقا مىنگەن ئەھلى ئەرەن،
قىزلىرى ھەم چەۋەنداز، چەبدەس - بەلەن.
تۇيىغى يۇلتۇز چاچقان تۇلپارلاردىن
قۇتۇلغان ئەمەس قېچىپ كېيىك - جەرەن...

ھە، قازاق ئات دېگەندە ئەستىن كەتكەن،
بەيگىدە بەستىن ئالغان، بەستىن كەتكەن.
ياخشى ئات، ئېسىل خەنجەر، ئوماق يارنى -
دولىتى ھاتەم بىلىپ، تەسكىن ئەتكەن.

ئويىنىتىپ دۇلدۇلىنى - سەنگە چىققان،
ئوۋ ئوۋلاپ، ئوغلاق تارتىپ، كەڭگە چىققان.
قىز قوغلاپ، قىمىز ئىچىپ ژۈرگەن ئەسنا،
«ياۋ!» دېسە، شىرغۇرانلار جەڭگە چىققان.

باستۇرۇپ بارغان ياۋغا بوران بولۇپ،
قويۇلغان ئات جانىۋار قىران بولۇپ.
زەربىدىن تۈمەن تۇياق قۇمدەك كوچكەن،
دۈشمەننىڭ قارارگاھى گۈمران بولۇپ ...

* * *

ئات بىلەن بولغان تولۇق توققۇزۇڭ تەل،
كەڭ زېمىن ئەمەس، ئاخىر، ئېتىز - پەيكەل.
باتۇرۇ خانغا سىنتاش قويغان، دوستۇم،
ئاتلارغا ئالاھىدە قويغىن ھەيكەل!

7

قازاقلار تا ئەزەلدىن قۇشبېگى ئوتكەن،
سەيپارلىق كەسىپ بولۇپ قۇش ئوگەتكەن.
ئەرتە كۈز، سېرىقارادا ئوۋغا چىقىپ،
ئوغلانلار ئوز كوڭلىنى خۇشنۇپ ئەتكەن.

خەنجەر بىس قاناتلىرى كوكنى تىلگەن،
قۇشلارنىڭ سۇلتانى بۈركۈت بىلگەن.
ئېتىلغان بىر تاش كەبى پالاخماندىن
قىيادىن شۇڭغۇپ بېرىپ تۈلكە ئىلگەن.

قۇشلارغا قۇرغۇي سالغان، لاچىن سالغان،
ئولجىسىن كوكتىن ئۇرۇپ، يەردىن ئالغان.
ئاتىلىپ «قۇش تورىسى» ئالماس تۇيغۇن،
«ئاققۇشقا ئوچمەن» دېگەن نەقىل قالغان...

ئوۋلىغان كېيىك - جەرەن شۇڭقار بىلەن،
قىيغىتىپ تۇشمۇ تۇشتىن تۇلپار بىلەن.
ئوزغۇر ئات مىنگەن بەزى چەۋەندازلار
بورىنى ئۇرۇپ ئالغان چوقمار بىلەن.

قازاقلار - توغولۇشتىن سەرۋاز ئوتكەن،
(ئوۋچىلىق ئىشرەت بىلەن دىلساز ئوتكەن).
مەشققە مەيدام بولغاچ چەكسىز دالا،
باھادىر، ئۇستا مەرگەن - جەڭۋاز ئوتكەن.

... ...
... ...

خاتىمە

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
ئۇمايدىن ئوغۇز ئەمگەن ئېمىلدىشىم.
شاتلانساڭ، بىللە كۈلۈپ، بىلىپ قويغىن،
خۇرسەنسەڭ، سېنىڭ يېشىڭ - مېنىڭ يېشىم.

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
يۇلتۇزدىن ئايغا چۈشەر ئاتقان تېشىڭ.
ئوز كورۇپ، لىللا كەپنى ئېيتسام ئەگەر،
دەرىغا، ئىسكەنجىدە مېنىڭ بېشىم.

ئەدەپتىن ئەمەس تويدا كوز ياش قىلماق،
(نە ھاجەت كوكنى ئاققا رەڭداش قىلماق!).

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
(ھەق شاھىد سويۇنۇشتىن مېنىڭ يېشىم).
سەن كىيگەن تاجىڭنىڭ نۇرى ماڭا نىجات،
مۇمكىنمۇ مۇرادىمغا يېتەلمىشىم؟!

قازاغىم - قانداش ئېلىم، قېرىندىشىم،
ئالەمگە سىغماي، نېچۈن، كېرىلمىسۇن.
تىل تەگسە، تاش يېرىلسۇن، تاغ يېرىلسۇن،
تەلىيى، تاجۇ - تەختى يېرىلمىسۇن.
ئامىن!

كېڭەش ئىتتىپاقى - خىتاي ئىمپېرىيەلىرىنىڭ سۈيىقەستى ۋە ماۋچى ئاۋتونومىيە

(ئاخىرى، بېشى ئۆتكەن ساندا)

رەئىس ماۋ نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرلارغا ئاۋتونومىيە نامىنى بېرىشنى خالىمىدى؟ دېگەن سوئال تەبىئىي ھالدا تۇغۇلىدۇ. شۇنى قەيت قىلىش ئورۇنلۇقكى، خىتايدا ئاساسلىق ئاز سانلىق مىللەتلەردىن- موڭغۇل، تۇڭگان، ئۇيغۇر، تىبەتلىكلەر ۋە جۇۋاڭلارغا ئۆلكە دەرىجىلىك ئاۋتونومىيەنى يولغا قويۇپ، نوپۇسى تەخمىنەن 20 مىللىون ھېساپلىنىدىغان، ئاساسى ۋەتىنى خىتاينىڭ شەرقىي - شىمالىدىكى مانجۇرىيە دەپ ئاتىلىدىغان زېمىن ئىگىسى مانجۇرلارغا ئاۋتونومىيە بەرمىدى. تارىختىن مەلۇمكى، مانجۇرلار 1616 - يىلدىن تاكى 1911 - يىلغىچە جەمى 295 يىل پۈتكۈل خىتاي ئۈستىدىن ھوكۇمرانلىق يۈرگۈزگەن مىللەت. مانجۇرلار ھوكۇمرانلىق قىلغان دەۋىردە خوشنا ئەللەرنى بېسىۋېلىپ، خىتاي زېمىنىنى كېڭەيتكەن، ۋەتىنىمىز ئۇيغۇرستاننىمۇ مانجۇر خانى چەنلۇڭ قىرغىن ئۇرۇشلار بىلەن بېسىۋالغان ئىدى. خىتايلار تەييارغا ھەييا بولۇپ، ھازىرغىچە قۇرال كۈچى بىلەن باشقۇرۇپ، مۇستەملىكە قىلىپ كەلمەكتە.

دېمەك، ماۋزېدۇڭ تارىخىي ئۈچمەنلىك بىلەن مانجۇرلارنى خىتاي ئۈستىدىن ھوكۇمرانلىق قىلغان تەجاۋۇزچى مىللەت دەپ ئاۋتونومىيەدىن مەھرۇم قىلغان بولسا، ئۇيغۇرلارنى تىنىمسىز مۇستەقىللىق كۈرەشنى قىلىپ كېلىۋاتقان، بوي سۇنماس مىللەت دەپ قاراپ، ئاۋتونومىيە نامىنى ئۇيغۇرلارغا بېرىشنى خالىمىغان ئىدى، ئەلۋەتتە.

ئامما شۇ چاغدىكى ئۇمۇمىي ۋەزىيەت بېسىمى بىلەن ئۇيغۇرلارغا ئاۋتونومىيە بېرىشكە مەجبۇر بولدى. ھەممىگە مەلۇمكى، ئاۋتونومىيە بۇ ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇش مەناسىدا بولۇپ، ئاۋتونومىيە ئالغان مىللەت ئۆزى تارىختىن ياشاپ كەلگەن زېمىنىنىڭ ھەقىقىي قانۇن ئىگىسى دەپ ئېتىراپ قىلىنىشى بىلەن ھاكىمىيەتنى ئۆزى باشقۇرۇپ، ھەربىي ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكىنى ساقلاش قوشۇنلىرىغا ئىگە بولىدۇ. ئۇيغۇرلار بۇ ماۋچى ئاۋتونومىيەدىن زادى نېمىگە ئىگە بولدى؟

1955 - يىلى 1 - ئۆكتەبىردە زور داغدۇغىلىق بىلەن «شىنجاڭ - ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى» قۇرۇلۇپ، دۇنياغا ئېلان قىلىندى. خەلقىمىز ماۋنىڭ بۇ ھىممىتىدىن بېخەت خۇرسەن بولۇپ، - ئەندى ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز باشقۇرىدىغان مۇختارىيەتكە ئىگە بولدۇق، - دېيىشتى. ئاۋتونوم رايونلۇق ھوكۇمەتنىڭ رەئىسى ۋە بىر قىسىم مۇئاۋىنلىرى، نازارەت نازىرلىرى، ۋىلايەت ۋالىلىرى، ناھىيە ھاكىملىرى ئۇيغۇر ۋە باشقا يەرلىك مىللەتلەردىن قۇرۇلدى. ئامما ھوكۇمەتنىڭ بارلىق خىزمەتلىرىگە رەھبەرلىك ۋە نازارەت قىلىدىغان پارتىيە ئالىي ھوقۇقى ۋۇقۇرىدىن تۆۋەنگىچە خىتايلار قولىدا بولۇپ، مىللىي ئەمەلدارلار ئۆز ئالدىغا ھېچ نېمە قىلالمايدىغان، پەقەت خىتاي شۇجىلارنىڭ بۇيرۇغىنى ئىجرا قىلىدىغان قورچاق ئەمەلدار ئىش بەجەرگۈچى بولدى.

خەلقىمىزنىڭ خوشاللىغى ئۇزۇنغا بارمىدى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ، چىڭدۇ شەھرىدە ئېچىلغان يىغىندا جۇئېنلەي ئاۋتونومىيە توغرىلىق ئۇمۇمەن مىللىي مەسىلە ئۈستىدە دوكلاد قىلدى. يىغىنغا بېجىنىدىكى ئالىي پارتىيە مەكتىۋىدە ئوقۇۋاتقان مىللىي رەھبىرىي كادىرلاردىن سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ، مەمتىمىن ئىمىنوۋ، ئەسەت ئىسخاقوۋ، پاتىخان سۇغۇربايېۋ، قاتارلىقلار قاتنىشىپ، جۇئېنلەي دوكلادىدىكى بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە ئۆز پىكىر، كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇ خىل باشقىچە پىكىر كۆز قاراشلار ھەرىكىتىدىكى رەھبەرلەرگە ياقمايدۇ. ئالىي پارتىيە مەكتىۋىدە ئالاھىدە ئۆگىنىش، تەكشۈرۈشلەر ئاخىرى كۈرەشكە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

مەركىزىي كومىتېت مەملىكەت مىقياسىدا ئوڭچىلىققا قارشى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلىدۇ. بۇ ھەرىكەت ئاۋتونوم رايوندا ئاساسەن يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۈرۈش بولۇپ، ئالدى بىلەن ئاۋتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئېچىلىپ، سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ سەپەرۋەرلىك دوكلادى بىلەن يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى ھەرىكەت باشلىنىدۇ. بۇ جايدا شۇنى ئەسلەش مۇھىمكى، بۇ ھەرىكەت باشلىنىشىدىن بۇرۇن «كەڭ ئېچىلىپ سايراش» باشلىنىپ، پارتىيە مىللىي سىياسىتى ئۈستىدە پىكىر تەكلىنگەن بولۇپ، مىللىي رەھبىرىي كادىرلاردىن تارتىپ ئادەتتىكى كادىرلارغىچە مىللىي سىياسەتتە يۈز بەرگەن خاتالىق - كامچىلىقلار ئۈستىدە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ئۆز پىكىر - تەكلىپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشىدۇ. بۇ پىكىرلەر يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى ھەرىكەتتە يامان نىيەت بىلەن پارتىيەگە قىلىنغان بوھتان ھۇجۇم دەپ قارىلىپ، يەرلىك مىللەتچىلىكتە ئەيىپلەشكە دەسمىيە قىلىندى.

پارتىيە كېڭەيتىلگەن يىغىندا ئاۋتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى زىيا سەمەدىي، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى ئىبراھىم تۇردى، ئىلى قازاق ئاۋتونوم ئوبلوسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئابدۇرېھىم ئەيسا، سودا نازارىتىنىڭ نازىرى ئابلىز قارى ۋە ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ باشلىقى ئابدۇرېھىم سەئىدىيلەر ئەڭ چوڭ بۇرژۇئا يەرلىك مىللەتچىسى بولۇپ، كۆرەشكە تارتىلىپ، خىزمەتلىرىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، يېزىلارغا، يەنى ئەمگەك لاگېرلىرىغا سۈرگۈن قىلىنىدۇ. ئابدۇرېھىم ئەيسا كۈرەش جەريانىدا سۈيىقەست بىلەن ئۆلتۈرىلىدۇ.

كېڭەيتىلگەن پارتىيە يىغىنىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىدا سەيپۇللايېۋ، ئىمىنوۋ، ئەسەت، پاتىخانلار ئۈستىدە ئايلاپ تەكشۈرۈش كۈرەشلىرى داۋام قىلدى. كۈرەش جەريانى كۈندە مەركەزگە دوكلاد قىلىپ، مەركەز يول يورۇغى بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. ۋاڭ ئىنماۋ ئۆزى تەربىيىلىگەن مىللىي ئاكتىۋلارنى ئىشقا سېلىپ، «ئۆز يېغى بىلەن ئۆز گۆشىنى قورۇش» تاكتىكىسىنى قوللىنىپ، مەركىزدىكى باشلىقلار ۋە ۋاڭ ئىنماۋ باشلىق يەرلىك خىتاي ئەمەلدارلار تاغ بېشىغا چىقىپ، يولۋاسلار ئۇرۇشىنى قىزىقىپ تاماشا قىلىشتى.

پارتىيە كېڭەيتىلگەن يىغىن تەجرىبىسى ۋە ماتېرىياللىرى ئاساسىدا ئاۋتونوم رايون مىقياسىدا بارلىق مىللىي كادىرلار خىزمىتىدىن بوشىتىلىپ، يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى ھەرىكەت كەڭ كۆلەمدە چوڭقۇر ئېلىپ بېرىلدى. ئىككى يىل داۋام قىلغان مەزكۇر ھەرىكەتتە مىڭلىغان ئەڭ قابىل، ئىقتىدارلىق مىللىي رەھبەرلەر ۋە كەڭ مىللىي كادىرلار «يەرلىك مىللەتچى» بولۇپ، خىزمەتلەردىن مەھرۇم بولۇپ، تۈرمە، ئەمگەك لاگېرلىرىغا ھايدالدى. ئۇلارنىڭ ئورنىنى خىتايلار ئىگىللىدى.

بۇ ماۋنىڭ ئۇيغۇر خەلقىگە ئاۋتونومىيە بەرگەندىن كېيىنكى ئەڭ زور سۈيىقەستلىك زەربىسى بولدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەخسەت، ھەرگىز پارتىيە سىياسىتى ئۈستىدە ئېغىز ئاچمايدىغان، پارتىيە نېمە تاپشۇرسا شەرتسىز ئورۇنلايدىغان، ئىچكى خىتايدىن يوتكەپ چىقىدىغان مىللىونلىغان خىتاي كۆچمەنلىرىنى خوشاللىقتا قارشى ئالىدىغان جانلىق قورچاقتا ئايلاندۇرۇش ئىدى.

بۇ ھەرىكەتتىن كېيىنمۇ شۇم نىيەتلىك سىياسىي باستۇرۇشلار، ھەر خىل نامدىكى سىياسىي ھەرىكەتلەر تۈگىگىنى يوق. ئەڭ دەھشەتلىكى 1966 - يىلى باشلىنىپ، ئون يىل داۋام قىلغان ئاتالمىش «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» يەنە ئاساسىي نىشانىنى ئۇيغۇرلارغا قاراتتى. سەيپىدىن ئەزىزىدىن باشقا بارلىق مىللىي رەھبىرىي كادىرلار قاتتىق بېسىم، سوراق، كۈرەش خوڭۋېيبىڭلارنىڭ جازا - قىستاقلىرىغا ئۇچرىدى. ئاۋتونوم رايونلۇق ھوكۇمەت مۇئاۋىن رەئىسلىرىدىن ئىمىنوۋ، ئەسئەتلەر تۈرمىدە ئۆلتۈرىلدى. ئابدۇللا زاكىروۋ تۈرمىدىن ئېغىر ئاغرىق ئۆيىگە چىقىپ، ئاز ئۆتمەي ۋاپات بولدى. ئەنۋەر جاكۇلىن، مەمتىمىن خەلپەت ھاجىيېۋ، خامىي، ئەنۋەر سالىجان قاتارلىق ئادەملەر تۈرمىدە ئۆلتۈرىلدى. باشقا مىللىي كادىرلاردىن خوڭۋېيبىڭلار تەرىپىدىن قىيناپ ئۆلتۈرىلگەنلەر ھەر بىر ئىدارە، نازارەتلەردە كۆپلەپ بولدى. بۇنداق ئۆلۈملەر ھەممە ۋىلايەت، ناھىيەلەردە، ھەتتا يېزىلاردىمۇ داۋام قىلىپ، جەمئىيەتتىكى ئىلغار زىيالىلار بۇ مۇدھىش ھەرىكەتنىڭ قۇربانى بولدى.

بۇ ماۋنىڭ ئويلاپ تاپقان ئەڭ چوڭ سۈيىقەستى بولۇپ، ئۇيغۇر خەلقىدىن ئۆچ ئېلىش، جازالاش قەبىھ ھەرىكىتى بولدى.

3

«ئىستىلا قىلىنغان رايون خەلقلىرىنى ئىمكان قەدەر «پەپىلەش كېرەك. ئەگەر بۇمۇ كار قىلمىسا ئۇلارنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتىۋېتىش كېرەك»».

ماكياۋېللى.

ماۋ ئۇيغۇرلارنى پەپىلىگەن بولۇپ، «ئاۋتونوم» دېگەن قەغەز قالپاقنى بەردى. ئامما سىياسىي جەھەتتە ھاكىمىيەت باشقۇرۇشىدىن، ئىختىسادىي جەھەتتە ئۆز زېمىنىنىڭ پۈتۈن بايلىغىدىن مەھرۇم قىلدى. مەنىۋىي جەھەتتىن ئاسسىمىلياتسىيە قىلىپ، خىتايلاشتۇرۇش ياكى يوق قىلىش سىياسىتىنى قوللاندى. ساختا تارىخ يېزىپ، «شىنجاڭدا بۇرۇن خەنسۇ ۋە باشقا مىللەتلەر ياشىغان. ئۇيغۇرلار چەتتىن كەلگەن»، «شىنجاڭ ئىككى مىڭ يىلدىن بېرى خىتاي ھوكۇمرانلىغىدا بولغان» دېگەن توقۇلمىلارنى توقۇشتىن قىلچە نومۇس قىلغىنى يوق. شۇنىڭدەك «شىنجاڭ شىنجاڭدىكى ھەممە مىللەتنىڭ شىنجىڭى»، «ھەمدە ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنسۇلاردىن ئايرىلىپ ياشالمايدۇ، خەنسۇلارمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلىپ ياشالمايدۇ» دېگەن بىر مەنتىقسىز كۈلكىلىك سەپساتىنى ۋاقىراپ كەلمەكتە. ھەممىگە مەلۇمكى، خىتايلار ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ كەڭ، مۇنبەتلىك يەر ئاستى - ئۈستى پۈتمەس - تۈگىمەس بايلىققا تولغان زېمىنىدىن ئايرىلسا، ھالىنىڭ نە قەدەر مۇشكۇل بولۇشىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئەگەر ئۇيغۇرلار مۇستەقىل دولەت بولىدىغان بولسا، دۇنيادا ئەڭ باي، ئەڭ گۈللەنگەن، ئەڭ قۇدرەتلىك ئىلغار مەملىكەت بولۇشىنىمۇ ياخشى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خىتاي كوممۇنىستلىرى بولسۇن، ياكى خىتاي دېموكراتلىرى بولسۇن ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىل، خەلقىمىزنىڭ ئازات بولۇشىدىن ئۆلگىدەك قورقىدۇ. شۇڭلاشقا ماۋچى تېررورچىلار بۇ يىل باشلىغان «چوڭ زەربە بېرىش ھەرىكىتى»نىڭ ئاساسىي نىشانى يەنە ئۇيغۇر خەلقىدىن قاتتىق ئۆچ ئېلىپ، باستۇرۇش، باش كۆتۈرەلمەس قىلىش، باش كۆتەرگەنلىك ئەيىپ قويۇپ، قىرىپ تۈگىتىشتىن ئىبارەت بولماقتا. مىڭلىغان ئۇيغۇرلار قاماققا ئېلىنىپ، ئۆزلىرى تۇغۇلغان جىنايەتلەرگە قىيىن - قىستاق بىلەن ئىخرار قىلدۇرۇپ، ئۆلۈم جازالىرىنى ئېلىپ بارماقتا. قەشقەردە ئېلىپ بارغان ھەربىي مەشقى - چوڭ ھەيۋە بىلەن ھەربىي كۈچ - قۇدرىتىنى نامايىش قىلىش، خەلقنى قورقىتىشتىن ئىبارەت بولدى.

«شىنجاڭ - ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى» دەپ ئاتالمىش بۇ ئۇيغۇر زېمىنى خىتاي مۇستەملىكچىلىرىنىڭ ئەڭ ئاساسىي بايلىق ئامبىرى، خام ئەشيا بازىسى. ئاتوم سىناق قىلىش مەيدانى، ئىچكى خىتايدىن جىنايەتچىلەرنى يوتكەپ باشقۇرىدىغان جازا لاگېرى. شۇنىڭدەك ئىچكى خىتايدىكى ئاپەتكە ئۇچرىغان، ئىشسىز، ئاچ قالغان مىللىونلىغان خىتاينى يوتكەپ ماكانلاشتۇرىدىغان جاي بولۇپ، ھازىر بۇ رايون خىتايلار ئۈچۈن ئەركىن، باياشات، راھەت - پاراغەتتە ياشايدىغان جەننەت ماكانغا ئايلانغان بولسا، زېمىن ئىگىسى - ئۇيغۇرلار ئۈچۈن زىندانغا ئايلاندى.

زۇلۇم، ئازاپ - ئوقۇبەت كۈچەيگەنسېرى، قارشىلىقمۇ كۈچىيىدۇ. ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ بولسا، ئون بەشى يورۇق بولغىنىدەك. زۇلمەتلىك مۇدھىش قاراڭغۇ ئازاپلىق تۈنلەر ئورنىنى نۇرلۇق تاڭلار ئىگىلەيدۇ. ئوبيېكتىۋ ئەمەلىيات - يەنى سادىر بولۇۋاتقان ئادالەتسىزلىكلەر، ناھەق قان توكۇشلەر، ئادەملەرنىڭ كۆزىنى ئېچىپ، نېمىنىڭ ناھەقلىقىنى، نېمىنىڭ ھەقلىقلىقىنى، كىمنىڭ ھەقىقىي دوست، كىمنىڭ ھەقىقىي دۈشمەنلىگىنى تونۇيدۇ. قوي تېرىسىنى يېپىنىۋالغان بورىنى دوست دەپ، دوست - قېرىنداشنى دۈشمەن دەپ مۇئامىلە قىلىۋاتقانلارمۇ بىر كۈن كېلىپ بۇنى پەرىق قىلالايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئەي، ئاللا! ھەر بىر بەندەڭنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغات. ھەر بىر بەندەڭنى ئاق - قارىنى، دوست - دۈشمەننى پەرىق قىلالايدىغان، بىر - بىرىگە مېھرى مۇھەببەتلىك، مېھرى ئاقىۋەتلىك قىلىپ، ئىنساپ - تەۋپىقىغا ئۈندە.

* * *

مەن بۇ ماقالەمدە ماكياۋېللىنىڭ سۆزلىرىدىن پايدىلاندىم. ماكياۋېللى ئىتالىيەلىك، 14 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى 15 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشىغان سىياسەتچى. ئۇ «ھوكۇمدار دەستۇرى» ناملىق كىتاپنى يازغان. مەزكۇر كىتاپ دۇنيادىكى ئەڭ مەشھۇر كىتاپلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان. ئۇنىڭ كىتاۋىنى ئىمپېراتور فرىدرىخ، ناپولېئون، بىسمارك، كېرىمىنسۇ، مۇسسولىنى، كىتلېر قاتارلىقلار كۆڭۈل قويۇپ تەتقىق قىلغان. ماكياۋېللىنىڭ مەزكۇر كىتاۋى كىتلېرنىڭ ياستۇغى ئاستىدا دايىم تۇراتتى.

مەزكۇر كىتاپتىن لېنىن، ستالىن ۋە ماۋزېدۇڭلارنىڭمۇ كۆڭۈل قويۇپ تەتقىق قىلغانلىغىنى، ئۇلار ماكياۋېللى تەلىماتىنى ئۆز ئەمەلىياتىدا تولۇق ئىجرا قىلغانلىغىنى ئوچۇق كۆرۈشكە بولىدۇ.

مەھمۇد ئەكرەم.
تاشكەنت شەھرى.

ئالمۇتىدا قىش...

زەنجىرلەنگەن روھىيەت

1997 ـ يىلدىن باشلاپ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى ئۇيغۇرستاندا «شىنجاڭدا مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتى» دەپ ئاتالغان يېڭى بىر خىتايچە ئىدارە قىلىش تۈزۈمىنى ئورناتتى. بۇ تۈزۈم بويىچە دۆلەت كادىرلىرى «ھەر بىر دېخان ئائىلىسىگە سىڭىپ كىرىپ مۇقىمسىزلىقنىڭ يىلتىزىنى تېپىپ چىقىش» دېگەن ۋەھىملىك ھەرىكەتنى مەخسەت قىلغان. بۇ «خىزمەتمۇ» خوجايىنلارنىڭ ئەللىك يىلدىن بۇيان ئېلىپ بېرىۋاتقان پۈتمەس ـ تۈگىمەس «سەياسىي ھەرىكەتلىرىنىڭ» يېڭى بىر شەكلى بولۇپ سانىلىدۇ. ئۇلارنىڭ «شىنجاڭدىكى مۇقىمسىزلىق» دەۋاتقىنى ئەسلىدە زېمىن ئىگىسى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مىللىي ھوقۇق داۋاسى ئىكەنلىكى ئېنىق.

مەلۇمكى، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ مۇستەقىل تۈركىي دۆلەتلىرى پەيدا بولغان 1991 ـ يىلدىن ئېتىبارەن خىتاي ئاسارىتىدە ئۇخلاۋاتقان ئۇيغۇرستانمۇ غەپلەت ئۇيقىسىدىن ئويغانغان ئىدى. خىتايلار پەلەك چاقىنىڭ چۆرگىلىشىگە قاراپ قاتمال مىللىي ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ھوقۇق تەلەپلىرىنى قاندۇرۇش ئورنىغا، مۇستەملىكىچىلىكنىڭ كىشەنلىرىنى تېخىمۇ چىڭىتقانلىقتىن «مۇقىمسىزلىق» ھالەت تەبئىي ھالدا پەيدا بولدى.

ئەگەر خوجايىنلار غەپلەت ئۇيقىدىكى «مۇقىملىقتىن» پايدىلىنىپ ئۇيغۇرستانغا مىللىيونلاپ خىتاي كۆچۈرۈپ چىقسا، مىللىي ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنى ئىتراپ قىلمىسا، مىللىتىمىزنى دۇنيا مىللەتلىرى قاتارىدا ھېساپلىمىسا ـ بۇ تەڭسىزلىككە كىم چىدايدۇ؟ بۇنداق «مۇقىملىق» قايسى ئۇيغۇرغا كېرەك؟ تەبىيكى، ۋەتىنىمىزدىكى مۇقىمسىزلىقنى خوجايىنلار ئۆزلىرىدىن، ئۆزلىرىنىڭ مۇستەملىكىچىلىك مىللىي سىياسەتلىرىدىن كۆرۈشى كېرەك ئىدى. بىراق «مۇقىمسىزلىق ئەيۋىنى» ئۆز ئۈستىلىرىگە ئېلىشتىن قاچقان جاھىل خوجايىنلار كۈنانى ئويغانغان ئۇيغۇر مىللىتى زىممىسىگە ئارتىپ، «مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتى» بىلەن خەلقنى ئۆز ۋەتىنىدە، ئۆز ئۆيىدە نەزەربەنتكە ئالماقتا. زومىگەرلىكنىڭ بۇ يېڭى چارىسى بويىچە دۆلەت كادىرلىرى ئائىلىگە چۈشۈپ، ئائىلىنى كۆترە ئېلىش ئارقىلىق ۋاقەنىڭ «ئۆگىسىنى بۇزۇپ تاشلىماقچى» بولۇشماقتا.

خوجايىنلارنىڭ ئۇيغۇرلار كەيپىياتى بىلەن ھەرىكەتلىرىنى ئىگەللەپ تۇرۇش ئۇسۇللىرى خېلە كونىدىن باشلانغان ئىدى. مەسىلەن: شىڭ ھاكىمىيىتى يىللىرىدا «تىڭ ـ تىڭلاش تورى» دېگەننى، گومىنداڭ «ئون ئۆيلۈككە بىر نازارەتچى» دېگەننى، كوممۇنىستلار «ئاكتىپلارنىڭ ئىنكاس قىلىش خىزمىتى»، «ئۆگىنىش گۇرۇپپا خىزمىتى»، «يېزىغا چۈشۈش خىزمىتى» دېگەنلەرنى ئويلاپ تېپىشتى. ئەندى بولسا «ۋاقەنىڭ ئۆگىسىنى يوقىتىش» بالايى ـ ئاپەتكە كىرىشىپ كېتىشتى.

«مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتى»نىڭ باش شتابى 1997 ـ يىلى ئۈرۈمچىدە قۇرۇلغان بولۇپ، نامى: «ش ئۇ ئار مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمەت ئىشخانىسى» دېيىلىدۇ. خىتاي كومپارتىيەسى ش ئۇ ئار كومىتېتىنىڭ بىر مۇئاۋىن كاتىپى (باشلىق)، ش ئۇ ئار خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بىر مۇئاۋىن رەئىسى (مۇئاۋىن)، سىياسىي قانۇن ئىشلىرى رەھبەرلىرى ھەيئەت ئەزالىرى قىلىپ بېكىتىلگەن. بۇ ئىشخانىنىڭ بىۋاسىتە بويسۇنىدىغان ۋىلايەتلىك، ناھىيەلىك، يېزىلىق ئىشخانىلىرى بار ... دەرىجىدە قۇرۇپ چىقىتى. شۇ يىلى «ئاپتونوم رايونلۇق مۇقىملىقنى ساقلاش ئىشخانىسى» ئالدى بىلەن ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئىدارىلاردىن 500 سىلمى كادىر تەييارلاپ ھەر بىر ۋىلايەتكە چۈشۈردى. ھەر ۋىلايەت يەنە 200 كادىرنى ئاجرىتىپ ئۆز ئورنىدىن كەلگەن كادىرلارغا قوشۇپ ناھىيەلەرگە چۈشۈردى. ھەر بىر ناھىيە بۇلارغا 50 نەپەر ناھىيە دەرىجىلىك كادىر قوشۇپ يېزىلارغا چۈشۈردى. يېزا (رايون) يەنە كادىر قوشۇپ كەنتكە چۈشۈردى. بۇ كەنتكە (ياكى مەھەللىگە) چۈشكەن كادىرلار دىنىي ھەم كۆپ سانلىق دەپ قارالغان دېخاننىڭ ئۆيىگە بېرىپ كادىرنى بىر يىللىق مۇددەت بىلەن چۈشىدۇ. بىر ئايدىن كېيىن ئىككىنچى بىر ئائىلىگە يۆتكىلىشى لازىم. مۇشۇنداق يۆتكىلىپ خىزمەت ئېلىش ئارقىلىق ھەر كادىر شۇ يېزىدا بىر يىل مۇددەتتە تۇرۇشى ۋە ھەممە ئۆيگە كىرگەن دېخاننىڭ ئەھۋالى شەتىپ، قورۇشتا، تاماقتا، ئەمگەكتە بىللە بولۇشى شەرت. بۇنى ئۇلار: «ئۈچتە بىللە بولۇش» دەپ ئاتاشتى. ئائىلىگە چۈشكەن كادىر ئۈچۈن ھەتتا دېخان بىلەن مەسجىتكە بىللە بېرىپ ناماز ئوقۇتۇشقىمۇ رۇخسەت بېرىلگەن.

ئائىلىگە چۈشكەن كادىرنىڭ ۋەزىپىسى: شۇ ئائىلىدە (ياكى مەھەللىدە) ھۆكۈمەتكە قارشى، خىتايلارغا قارشى كەيپىيات بارمۇ ـ يوق، بولسا قانچىلىك؟ «سىلەر ئىنتىپاتقىنى تەربىيەسى» كېتىۋاتامدۇ ـ يوق؟ دىنىي پائالىيەت قانچىلىك؟ مەخپىي دىنىي مەكتەپلەر بارمۇ ـ يوق؟ بۇ ئائىلىدە (كەنتتە) غەيرى كىشىلەر كېلىپ ـ كېتىۋاتامدۇ ـ يوق؟ قانداق يوشۇرۇن كىتاپ، ژۇرنالچە ئېقىپ ژۇرنىلىدۇ؟ چەت ئەل رادىئوسىنى ئاڭلامدۇ ـ يوق؟ دېگەنگە ئوخشاش «گۇمانلىق» ئىشلارنى تېپىپ چىقىش، چەكلەش، چارە كورۇش دېگەنلەردىن ئىبارەت بولغان.

موشۇ «خىزمەتتە» ش ئۇ ئار ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىپى، قوشۇمچە «ئاپتونوم رايونلۇق مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمەت ئىشخانە» باش كاتىپى ئىسمائىل تىلىۋالدى «خوتەن ۋىلايەتلىك مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتىنىڭ» مەسئۇلى بولۇپ چۈشكەن. ئۇ خەلق ئىچىدىكى «يوشۇرۇن ئىشلارنى» تېخىمۇ ئېنىق بېلىش ئۈچۈن ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان «ئۈچتە بىللە بولۇش»نى تېپىپ خوتەن بويىچە يولغا قويغاندىن كېيىن «ئۈنۈمى ياخشى بولغان» دەپ تېپىلىپ ئۇنىڭ بۇ خىزمەت تەجرىبىسىنى تونۇشتۇرۇش ماتېريالى قىلىپ ھەممە خىزمەت كادىرلىرىغا تارقاتقان. بۇ ماتېريالدا تۆۋەندىكى «ئۇسۇللار» ئۇمۇملاشتۇرۇلغان: «ئۈچتە بىللە بولغان» كادىر ئۆزى چۈشكەن دېخاننىڭ تەرجىمە ھالى، تارىخى، ئىختىسادىي دەرىجىسى، قىزىقىشى، ئۆققانلىرى، دىنىي پائالىيىتى قاتارلىقلارنى ئۆگىنىپ يېزىپ چىقىش، بىر كەنتكە (مەھەللىگە) چۈشكەن كادىرلار بىر گۇرۇپپا قىلىنىپ، شۇ گۇرۇپپا شۇ كەنتنىڭ مۇقىملىقىغا مەسئۇل بولۇشى، گۇرۇپپا باشلىقى مۇقىملىقنى ساقلاش كادىرلىرىدىن ئايدا بىر قېتىم يازما دوكلاد ئېلىپ تۇرۇشى، ئۆز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇرۇش، ۋە باشقىلار.

«مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىش» دېگەن بىر «قىزغىنلىق» كۆتىرىپ «مەسىلە يوق دېيىش خاتا»، «مەسىلە چىقىش ئېھتىمالى بولغان ئامىللارنى تېپىپ چىقىش كېرەك»، «مەسىلە چىقىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مەسىلە چىقىدىغان بوشلۇق قالدۇرماسلىق كېرەك» دېگەن «قاتتىق ئۇختۇرۇش» چۈشۈرۈلگەن. بىرەر جايدا، بىرەر دېخاندا خىتايغا قارشى بىرەر گەپ ـ سۆز، ھەرىكەت سېزىلسە شۇ جايغا چۈشۈرۈلگەن مۇقىملىقنى ساقلاش كادرلىرىنىڭ ھەممىسى جازالانغان. ئۇلار: «مەسىلە چىقىشنىڭ ئالدىنى ئېلىمىگەن» دەپ ئەيىپلەنگەن. مەسىلە تېپىپ چىققانلار بىر يىل توشقاندا ئۆيىگە (ئىدارىسىغا) قايتقان، خىزمەت دەرىجىسى ئۆستۈرۈلگەن. مەسىلە تاپالمىغانلار يېزىدا يەنە بىر يىل تۇرۇشقا مەھكۇم ئېتىلگەن.

موشۇنداق «تۈمۈر تەرتىپكە» گىرىپتار بولغان كادرلار مەسىلىنى ياساپ چىقىشقا كىرىشىپ كەتكەن. مەسىلەن، مۇقىملىقنى ساقلاش كادىرلىرى خىتايلارغا قارشى بىر خەتنى ئۆزلىرى يېزىپ چىقىپ تاملارغا چاپلاپ، ئوقۇغانلارنى ئالدىغا چاقىرىپ «بۇ ئەكسىيەتچى خەتنى ئوقۇغاندىن كېيىن نىمىشكە بىزگە ئىنكاس قىلمايسەن؟» دەپ ئۇ دېخاننى مەسىلە تاپشۇرۇشقا قىستىغان. بىر ئۆيگە چەتتىن مېھمان كەلسە دەرھال ئىنكاس قىلىشى كېرەك، ئۇنداق قىلمىسا يەنە «مەسىلىسى بار ئادەم» بولۇپ قالغان. «مەسىلىسى بارلار» جاۋاپقا تارتىلىپ قانۇن ئورۇنلىرى تەرىپىدىن باستۇرۇلغان.

بەزى «مۇقىملىقنى ساقلاش» كادىرلىرى ئۆيىگە قايتىش ئارزۇسىدا «مەسىلە تېپىشنىڭ» كويىغا چۈشۈپ، قۇرئان سۈرىلىرىدىن بىرەرىنى كۆچۈرۈپ ئېلىپ، ئوتتۇرا مەكتەپ بالىلىرىنى ئوقۇتۇپ ئېلىپ «بۇنى ئوقۇلامسەن» دەپ كورسەتكەن. ئەگەر ئۇ بالا ئوقۇپ بەرسە «دېمەك بۇ ئۆيدە قۇرئان ئوقۇتىدىكەن» دەپ «مەسىلىسى بارغا» ئايلاندۇرغان.

موشۇنداق زەنجىرلەنگەن بىچارە ئۇيغۇرلار ئۆققان يوقلىمايدىغان، مېھماندارچىلىق قىلالمايدىغان، تويلىشىپ پاراڭلىشالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالغان. بۇ «خىزمەتنى» شاڭخوغا ئايلاندۇرغان بىر غۇلجىلىق مۇنداق ۋاقەنى تارقاتقان: بىر دېخاننىڭ ئۆيىگە چۈشكەن كادىر بىر كۈنى بامدات نامىزىغا بارمايمەن، ئۇخلايمەن» دەپ يېتىۋاپتۇ. ئۇنىڭدىن خوتۇنىنى كۆزلەپ ژۈرگەن دېخانمۇ مەسجىتكە بارماي بامداتنى ئۆيىدە ئوتىمەكچى بوپتۇ. ھېلىقى كادىر: «نېمىشكە مەسجىتكە بارمايسەن؟» دەپ سوراپتىكەن، دېخان: «سەن بارمساڭ مەنمۇ بارمايمەن» دەپتۇ.

«مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىگەن كادىرلار ھازىر نەڭ ئىشەشلىك، پارتىيەگە سادىق، دەپ تونۇلۇپ «ژۇرەكلىك ھالدا ژۇقۇرىغا ئۆستۈرۈپ ئىشلىتىش» تىزىمىغا ئېرىشكەن. ھېلىقى خوتەن خىزمىتىگە مەسئۇل بولغان ئىسمائىل تىلىۋالدىش ئۇ ئار پارتكومىنىڭ ئىدېئولوگىيە بويىچە كاتىپلىقىغا ئۆستۈرۈلۈپ بۈرۈنقى كاتىپ قىيۇم باۋدۇننى بۇ خىزمەتتىن بوشاتقان.

بىراق «مۇقىملىقنى ساقلاش خىزمەت «كادىرلىرىنىڭ كۆپچىلىكى «مەسىلە يوق، مۇقىم» دەپ دوكلاد قىلىشقان. خىتايلارغا قارشى گەپ ـ سۆز بولسىمۇ ئاڭلىماسقا سالغان. ئىسمائىل تىلىۋالدىنىڭ ماتېريالىغا قارىغاندا ئۇلار: «بۇ ھەرىكەت ئوتتۇپ كېتىدىغان بىر دولقۇن»، «ھازىر خەلق تەرەپتە تۇرىدىغان پەيت» دېيىشكەن. بۇ كەيپىياتىكىلەرنى ئىسمائىل: «پارتىيە مەيدانى بىلەن بىردەكلىكى يوق كادىرلار» دەپ باھالىغان. ئەسلىدە بۇ خىل «پارتىيە بىلەن بىر مەيدان بولمىغان كادىرلار» مۇقىمسىزلىقنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبىنى خىتايلارنىڭ چېكەتكىدەك يېغىپ كەتكەنلىكىدىن دەپ چۈشەنگەنلىكىدىن ئىكەن. خىتايلار ۋەتىنىمىزدە خوجايىن بولۇپ تۇرىدىكەن بۇ خىل سىياسىي زەنجىركىشەنلەر روھىيىتىمىزنى چىرماپ تۇرۇۋېرىدىغانلىقى ئېنىق بولۇپ قالدى.

باتۇر راشىدىن.
ئالمۇتا شەھىرى.

گېزىتىمىز جانكۆيەرلىرى

ھىممىتى بىلەن ھۆرمەتلىك

ھەر يىلى كۈز كىرىشى بىلەن جۇمھۇرىيەتتە قەرەللىك نەشرلەرگە مۇشتىرى توپلاش ئىشى كەڭ دائىرىدە ژۈرگۈزۈلىدۇ. بۇنىڭدا بىزنىڭ گېزىتلىرىمىزمۇ ئىستىسنا ئەمەس. ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ياشايدىغان بارلىق يۇرتلاردا «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىگە مۇشتىرى توپلاش ئىشى كەڭ ژۈرگۈزۈلىدۇ، بۇنىڭدا بىزگە يۇرتلاردىكى جامائەتچىلىك ئارىسىدا كۆپى ئۆتىدىغان، ئابرويلۇق ئادەملەر يېقىندىن ياردەم بېرىدۇ، ئەندى سېخى، مىللەتپەرۋەر ئىنسانلار تەمناتى ناچار ئائىلىلەرنىڭ مۇشتىرى بولۇشى ئۈچۈن پۇل ئىئانە قىلىپ تۇرىدۇ.

يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى دىرۇژبا مەھەللىسىدە مۇشتىرى توپلاش ئىشى مۇناسىۋىتى بىلەن گېزىتلىرىمىزنىڭ ئۆزۈن يىللىق ئاكتىۋىستلىرىنىڭ بىرى، دىرۇژبا «مۇزەممىل» مەسچىتىنىڭ كاسسىرى ياقۇپ ھاجىم مەھەممەتسىيىۋ بىلەن سۆھبەتلەشكىنىمدە ئۇ ئۆز دائىرىسىدىكى مۇشتىرى توپلاش ئىشى توغرىلىق سۆزلەپ بېرىپ: يۇرتىمىزدا بولىدىغان ھەر قانداق جامائەتچىلىك ئىشلىرىغا پائال ئىشتىراك قىلىپ، ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنلىرىنى، نورۇز بايراملىرىنى ئۆتكۈزۈش، ھېيت ـ ئايەملەردە يېتىم ـ يېسىرلارغا خەيرى ـ ئېھسان قىلىش ئوخشاش ياخشى خىسلەتلىرى بىلەن كۆزگە كۆرۈنگەن بىر ئىنىمىز بار، ئۇ ئابدۇغاپپار ئابدۇقاھاروۋ. ئابدۇغاپپارغا يولۇقايلى، گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى قىلغاچ، بىر پەس پاراڭلىشىمىز دېدى. ياقۇپ ھاجىم ئىككىمىز ئابدۇغاپپارغا يولۇقتۇق. ئابدۇغاپپار بىزنى خۇش تەبەسسۇم قارشى ئالدى ۋە بىز كېلىش مەخسىتىمىزنى ئېيتقىنىمىزدا ئۆزى: خۇش كەپسىلەر، كەلگەن مەخسىتىڭلارنى چۈشەندىم، «يېڭى ھايات»، بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىگە يېزىلغانلار، ھەر يىلى ئەنئەنەم بويىچە بۇ قېتىممۇ پېنسونېرلارنىڭ، تەمناتى تۆۋەن ئائىلىلەرنىڭ گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى بولۇشى ئۈچۈن 5000 تەڭگە ئىئانە قىلدىم،ـ دېدى.

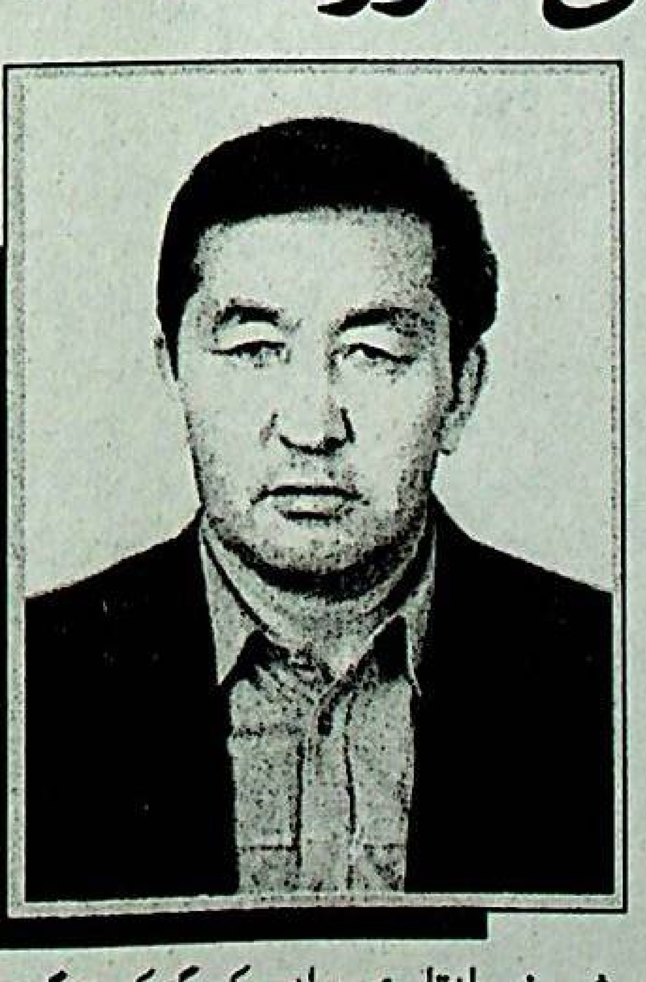

بىز ئابدۇغاپپار بىلەن خېلە مۇڭداشتۇق، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن خەلقىمىزنىڭ تارىخىغا، مەدەنىيىتىگە، ھازىرقى ئەھۋالغا بېپەرۋا ئەمەسلىكى ياققال بىلىنىپ تۇراتتى. ئابدۇغاپپار سۆز ئارا: «مال ـ دۇنيا ئۈچۈن ئۆزەڭنى ئاتما، مال ـ دۇنياغا كول بولما، ئۇنى باشقىلاردىن ئايىما، بۇ دۆلەتكە ئىشەنمە، ئۇ تېزلا قېرىيدۇ»، ـ دېگەن ئىكەن بىر دانىشمەن. مەن بىر ئاددىي تىجارەتچى. ئەل قاتارى يۇرتىمىزدىكى بەزى ئىشلارغا قاتنىشىپ، ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ بەزى چاغلاردا خەيرى ـ ئېھسان قىلغىنىم بار، ـ دېدى ئۇ كەمتەرلىك بىلەن.

مەن شۇ چاغدا ئابدۇغاپپارنىڭ دادىسى مەرھۇم قاھار قارىمنى ئەسكە ئالدىم. ئاتېتىزىم راسا ئەۋج ئالغان كېڭەش دەۋرىدە ئۇ زات مەھەللىمىزدە ئىمامەتچىلىك قىلاتتى. ھە، بۇ دەۋرلەردە دىنىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانغانلارنى ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ئانچە ياخشى كۆرمەتتى، چەكلەيتتى. لېكىن قاھار ئىمام شۇ قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، يۇرت ئالدىدا ئۆز بۇرچىنى ئادىل ئورۇنلىغان ئىنسان ئىدى. ھە، ئابدۇغاپپارمۇ دادىسىنىڭ ئىسلام تەربىيەسىنى ئالغانلىقتىن، خەير ـ ئېھسان، يەنى ئاجىزلارنى يۆلەش ئوخشاش ياخشى پەزىلەتنى ئۆز ئەمەلىياتىدا نامايەن قىلىپ تۇرماقتا.

يادىكار سابىتى.

بىزنىڭ دوستلىرىمىز

خالىس خىزمەت ـ ئالىي ھىممەت

ئېنىشكىدۇ بىز خەخىنىڭ گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى توپلاش ۋاقتىدا بارلىق باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاش خالىغان نەشرلىرىگە ئۆز ئىختىيارى بىلەن يېزىلىشى يوقىنىڭ ئورنىدا. ھەر يىلى مۇشتىرى توپلاش مەۋسۇمى باشلانغاندا يۇرت ـ يۇرتلاردا بۇ ئىشنى گېزىت خادىملىرى بىلەن گېزىتلىرىمىزنىڭ ھەقىقىي دوستلىرى ھەمكارلىشىپ قىلىدۇ. ئالمۇتا شەھىرى دىرۇژبا مەھەللىسىدە «يېڭى ھاياتنىڭ» دوستلىرى ئاز ئەمەس. سەكسەن ياشلارغا كىرىپ قالغان ئابلىمىت ئاكا ئىمىنوۋ بىلەن يەتمىشتىن ئاشقان يۈسۈپ ئاكا دوگانوۋ ۋە مەھەممەت ھاجىم، شۇنداقلا ئابلىز ھاجىم سالىيېۋ، غوجاخمەت، غۇلامدۇن، مۇزەپپەر تايىروۋ، ئارۇپ ئاكىلار ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر. مانا كۆپلىگەن يىللاردىن بۇيان ئۆز كۈچىدىكى خولۇم خوشنىلىرىنى «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىگە مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا پائال ئىشتىراك قىلىپ كەلمەكتە. ئاكىلار ئاڭلىق، ئۆزلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنى گېزىتسىز پەرەز قىلالمايدىغان، شۇنداقلا مىللەتپەرۋەر زاتلاردۇر.

بۇ كىشىلەر بىلەن پات ـ پات كۆرۈشۈپ ھال ـ ئەھۋال سورۇشۇپ تۇرىمىز. ئۇلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشلاردا بەزىلەرگە ئوخشاش ئۇششاق سۆز، غېيۋەت ـ شىكايەت ئەمەس، بەلكى ئوقۇغان كىتاپلىرى توغرىلىق، گېزىتلەردىكى قىزىقارلىق، ئۆزلىرىنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلغان ماقالىلار ھەققىدە پىكىرلىشىپ، سۆھبىتىمىز ناھايىتى قىزىق ئۆتىدۇ. قوسىقىنىڭ تويغىنىغا، كۈنىنىڭ ئۆتكىنىگە رازى بولۇپ، ئۆز خەلقىنىڭ تەغدىرى توغرىلىق قىلچە ئويلىمايدىغان، ۋەتەنپەرۋەرلىك دېسە ئۈنى ئېمە بىلەن يەيدۇ دەيدىغان بەزى ياشلىرىمىزغا قارىغاندا بىزنىڭ بۇ موي سەپىتلىرىمىزنى ھەقىقىي مىللەتپەرۋەر دەپ ئىشەشلىك ئېيتالايمەن. ئۇلار گېزىتلەرگە مۇشتىرى توپلىغانى ئاز دەپ، يەنە قىش ـ ياز گېزىتلەرنى ئېگىلىرىگە ئۆيمۇ ـ ئۆي ژۈرۈپ تارقىتىپ بېرىدۇ. بىر كۈنى سۆز ئارا مەن ئابلىمىت ئاكىغا: خوشنىلار گېزىتلەرنى ئۆيىگىزدىن ئۆزلىرى ئېلىپ كەتسىمۇ بوپتىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك سىزدىن ياشلارغۇ، ـ دېسەم، ئۆزەم ئاپىرىپ بەرمىسەم ئالمايدۇ، مەيلى بۇ قانچىلىك ئىش ئۇكام، ـ دېگەن ئىدى.

ھە، بىز خەق ھەر خىل سورۇنلاردا ۋەتەنپەرۋەرلىك توغرىلىق كۆپ سۆزلەيمىز، لېكىن بەزى ئاددىي ئىشلاردا ئۇ سۆزلىرىمىزگە ئەمەل قىلمايمىز. ئەگەر بۇ ئاكىلاردەك مىللەتپەرۋەرلىرىمىز كۆپ بولسا نۇر ئۈستىگە نۇر بولغان بولار ئىدى.

يادىكار سابىتى.

مۇجاھىدلار غالىبىيەت قازاندى، تالىپلار چېكىندى، ئەندى نېمە بولىدۇ؟ شىمالىي ئىتتىپاق رۇس شىنېلىنى كىيەمدۇ؟!

دولەت ئىچىدىكى دولەت

ئاساسىي ھۇلىنى تاجىكلار تەشكىل قىلىدىغان شىمالىي ئىتتىپاقنى دولەت ئىچىدىكى دولەت دەپ بىكار ئېيتمىغان. بېيىل تالىپلارغا قارشى بىرلەشمە ئۆزىنىڭ ئون ۋىللىق مەرىكىسىنى نىشانلىماقتا. ئىتتىپاق 1991 - ۋىلىنىڭ ئاخىرىدا «ئاۋغانستاننىڭ ئىسلام بىرلىك سېپى» دېگەن ھۇجۇمكار تەشكىلات سۈپىتىدە قۇرۇلغان ئېدى. دەسلەپكى كۈنلەردىن باشلاپلا ئىتتىپاق نەجىبۇللىنىڭ سوۋېتپەرەست ھوكۇمىتىگە قارشى كۈرەشتى.

شىمالىي ئىتتىپاقنىڭ لىدېرى، دالا كوماندىرى ئەخمەد شاھ مەسۇد 10 ۋىل داۋامىدا كېگەش ئەسكەرلىرى بىلەن كۈرەشىپلا قالماي، شۇنىڭ بىلەن بىللە «يەرلىك» دۇشمەنلەرنى - ئاۋغانستاننىڭ كومۇنىستىك ھوكۇمىتى تەرەپدارلىرىنى يوقىتىش بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئوپپوزىتسىيە بويىچە ئۆزىنىڭ سابىق سەپداشلىرىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تار - مار قىلدى.

ھازىرچە تېخى ھايات «بىزنىڭ دوستىمىز»، گېنېرال - ئېتنىك ئۆزبەك رەشت دۇستۇممۇ مەرھۇم مەسۇدتىن قېلىشمايدۇ. ئۇ «دۇستۇم» لەقىمىنى لېيتېنانت ئۇنۋانىدا چېغىدا، جەڭچىلەرنى «دوستلار!» (پارسچە «دۇست») دەپ ۋاقىراپ ھۇجۇمغا ئاتلاندۇرغانلىغى ئۈچۈن ئالغان.

ئۈچ قاتار بولۇپ ناماز ئوتەش

شىمالىي ئىتتىپاقنىڭ يېڭى ھوكۇمەت ئەسكەرلىرى (20 مىڭغا يېقىن) ئوز ۋاقتىدا س س س ر دىن كەلگەن ھەربىي مەسلىھەتچىلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان سابىق ئاۋغان ئارمىيەسىنى تولۇغى بىلەن تەكرارلايدۇ. قوماندانلىق بىلەن بولغان سوھبەتتە زەربىدار قوشۇنلار - مېخانىكالاشتۇرۇلغان تانك بىرىگادىلىرى، پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ھۇجۇم باتالىونلىرى - روسسىيە ئارمىيەسىنىڭ شۇ خىلدىكى قىسىملىرى تىپى بويىچە ۋە ئۇرۇش دەۋرىدىكى شتات بويىچە قۇرۇلغان، يەنى كۈچەيتىلگەن. شتاب ئىشىنىڭ ئېنىق ئۇيۇشتۇرۇلۇشى بىردىنلا كۆزگە چېلىقىدۇ. مەخسۇس بولۇنمىلەردە (مەخسۇس خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ خەلق ئارا تەجرىبىسىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا) دۇشمەن تەۋەسىدە رازۋېدكا مەلۇماتلىرىنى ۋىغىشقا چوڭ كوڭۇل بولۇنىدۇ. ھازىرمۇ بۇ ئىشتا روسسىيە مۇداپىئە مىنىستىرلىگى باش رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ياردەم بەرگەنلىگى سېزىلىپ تۇرىدۇ.

قۇرۇلۇۋاتقان ئارمىيەنىڭ قوماندانلىغىغا كادىر ئوفىتسېرلار كەڭ دائىرىدە جەلىپ قىلىنماقتا، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى س س س ر دا ھەربىي بىلىم يۇرتلىرىنى ۋە ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنى پۈتەرگەن. باش شتابنىڭ باشلىغى گېنېرال ئافىس دېلاۋار ئوز ۋاقتىدا «ۋىستىرېل» كۇرسلىرىنى، فرۇنزې نامىدىكى ھەربىي ئاكادېمىيەنى ۋە باش شتاب ئاكادېمىيەسىنى پۈتەرگەن. ئاۋغانستان ھەربىي ھاۋا كۈچلىرىنىڭ ۋە ھاۋا ھۇجۇمغا قارشى مۇداپىئە قوماندانى گېنېرال مۇھەممەد دۇرانىمۇ شۇنداقلا كېگەش ئىتتىپاقىدا باش شتاب ئاكادېمىيەسىدە ئوقۇغان، سابىق فرۇنزېدا (ھازىر بىشكەك) ئۇچقۇچىلارنى تەييارلاش بىلىم يۇرتىنى پۈتەرگەن، زۇېزدنىي شەھەرچىسىدە كوسموناۋتلار ئوترەدىدە تەييارلىقتىن ئوتكەن.

ياشىسۇن قورال!

مەن زىيارەت قىلغان پىيادە ئەسكەرلەر باتالىونى ئىنتىزامچانلىغى، ھەربىي كىيىملىرىنىڭ تازىلىغى بىلەن ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. سەپ بولۇپ تىكىلگەن چېدىرلاردا - تازىلىققا قەتئىي رىئايە قىلىنغان. ئۆزلىرىنىڭ رازۋېدكىسى ۋە دېسانتچىلار روتىسى (؟!) بار (ئۇنىڭ جەڭچىلىرى پاراشيۇتنى پەقەت سۈرەتتىلا كورگەن)، پاكىستاندا ئىشلەنگەن زېنىت قوراللىرىدىن ئىبارەت ھاۋا ھۇجۇمغا قارشى بولۇنمىلىرى بار. «شىماللىقلارغا» س س س ر دىن تەككەن بىرونېتېخنىكا: كونا، لېكىن ئىشەشلىك ت - 55 تانكىلىرى، ب ت ر - 60 برونېترانسپورتېرلىرى، پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ۋە دېسانتنىڭ ب م پ - 1، ب م د - 1 ھەربىي ماشىنىلىرى سەپ بولۇپ تىزىلغان.

ئۇلارنىڭ يېنىدا چاقلىق تېخنىكا پاركى: ھەربىيلەرنىڭ «گاز - 66»، «كام ئاز» ماشىنىلىرى ۋە روسسىيەنىڭ «ئۇئازىك»لىرى» تۇرىدۇ. ئۇلار يېپ - يېڭى، سپىدومېتىرلىرى بارى - يوقى بىر نەچچە يۈز كىلومېتىر يول ماڭغانلىغىنى كورسىتىپ تۇرىدۇ. كوپلىگەن «ئۇئازىكلاردىن» ئۈستىدىكى بىرېزېنتلار ئېلىۋېتىلگەن بولۇپ، مەخسۇس راملارغا ئېغىر برونېتېخنىكىنى يوقىتىش ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن ئامېرىكا گراناتامىيوتلىرى ئورنىتىلغان. «ئۇرال» ئاۋتوماشىنىلىرىغا «گراد» كاتيۇشىلىرى ئورنىتىلغان. بۇ زامانىۋىي «كاتيۇشىلار» يېنىدا ئۈچ مېتىرلىق راكېتىلار قاچىلانغان ئۇزۇن يېشىل ياششىكلار تۇرىدۇ.

شىمالىي ئىتتىپاق ئىلگىرىمۇ روسسىيە قورالى بىلەن ئۇرۇش قىلغان، لېكىن بۇ ناھايىتى چوڭ سىر بولۇپ ساقلىناتتى. يېقىندا ۋ. پۇتىن ھەممىنىڭ ئالدىدا بىز «شىماللىقلارغا» قورال - ياراق ۋە تېخنىكا بىلەن ياردەم قىلغان ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ياردەم بېرىمىز - دېدى. پەقەت موشۇ ۋىلىنىڭ ئاخىرىغىچە روسسىيە شىمالىي ئىتتىپاققا 45 مىللىون دوللارلىق قورال - ياراق يەتكۈزۈپ بېرىدۇ. تەبىيكى، ئۇلارنى مۇداپىئە مىنىستىرلىگىنىڭ تاجىكستاندىكى 201 - دىۋىزىيەسىنىڭ بازىلىرىدىن يەتكۈزۈپ بېرىدۇ. ئارسېناللارنى يېڭى قوراللار بىلەن تولۇقلاش ۋاقتى كەلدى، ئەندى كونا، بىرىنچى ئاۋغان ئۇرۇشى دەۋرىدىكى قوراللار ئىتتىپاقداشلارغا بېرىلىدۇ. روسسىيە ھازىرچە ئاۋىياتسىيە بىلەن ياردەم بەرمەيدۇ. بىر نەچچە مى - 8 ۋېرتولىيوتى (شۇ جۈملىدىن مى - 23 ھەربىي ۋېرتولىيوتلىرى) «شىماللىقلارغا» كېگەش دەۋرىدىن قالغان.

«شىماللىقلار» ئارمىيەسىدە ئاساسىي جەھەتتىن تاجىكلار خىزمەت قىلىدۇ. 18 دىن 25 ياشقىچە بولغان ياشلار ئارمىيەگە ئېلىنىدۇ. ئۇلار ئىككى - ئۈچ ئاي داۋامىدا ياش جەڭچى كۇرسىدىن ئوتىدۇ. ئوتۇگۇنكى «ئىشەكچىلەر» چاپسانلا غالىبىيەت قازىنىش ئىلمىنى ئۇزلەشتۈرىدۇ. (كالاشنىكوۋ ئاۋتوماتىدىن پايدىلىنىشنى ئۇلار باللىق دەۋرىدىلا ئۈگىنىۋالىدۇ.) ئورغۇنلىغان جەڭچىلەر ياخشى تانكىستلاردىن بولۇپ يېتىشىدۇ. چوڭ ياشتىكى ئەرلەر يېڭى ئارمىيەدە شەرتنامە ئاساسىدا خىزمەت قىلىدۇ. خىزمىتى ئۈچۈن ماناش، ئاۋغان ئولچىمى بويىچە ئانچە كوپ ئەمەس: ئېيىغا 10 - 15 دوللار.

شۇنداق قىلىپ ئۇزاق ۋە تىرىشىپ ئۇرۇشىش مۇمكىن. ماناش ئېلىشتىن ئايرىلغان تالىپلار شەھەرلەرنى غالىپلارغا تاشلاپ بېرىۋاتقانلىغىنىڭ سەۋەۋى بەلكىم شۇنىڭدىندۇر؟

ۋلادىمىر سۋارتسېۋىچ.
شىمالىي ئاۋغانستان.
(«ئارگۇمېنتى ئى ۋاكتى» گېزىتىدىن).

ئامېرىكىلىقلار ئۆزلىرىنىڭكىلەرنى بومبىلىماقتا

ئا ق ش ئاۋىياتسىيەسىنىڭ قەندەگەرنىڭ شىمالىي ئىستىھكاملارنى بومبىلاش نەتىجىسىدە ئا ق ش قۇراللىق كۈچلىرىنىڭ ئىككى ئەسكىرى ھالاك بولغان ۋە 30غا يېقىن ھەربىي خىزمەتچىسى يارىدار بولغان. نەق موشۇ يەردە ئا ق ش ھەربىي كۈچلىرىنىڭ بازىسى ئورۇنلاشقان. پېنتاگوندا خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، شۇنداقلا شىمالىي ئىتتىپاقنىڭ ئورغۇنلىغان جەڭچىلىرىمۇ ھالاك بولغان. ئاخىرقى ئەخباراتقا قارىغاندا، ب - 52 بومبىلىغۇچى سامولىيوتىنىڭ ئۇچقۇچىسىغا نىشان ناتوغرا بېرىلگەن. ئا ق ش قوراللىق كۈچلىرىنىڭ ۋېرتولىيوتلىرى يارىدار بولغانلارنى ۋە ئۆلگەنلەرنىڭ جەسەتلىرىنى ئېلىپ كەتتى.

تالىپلارنى ئۇنتۇپ قېلىشقا تېخى ئەتىگەن

تالىپلار ئۈچۈن ۋەزىيەت تەرەققىياتى ياخشى بولمىغاندا ئۇلار ئوتتۇرە دىلىرىنىڭ مەركىزى ئاسىيە رېگىونى تەۋەسىگە ئۆتۈش ئېھتىمالى بارلىغى ئىستىسنا ئەمەس، دەپ ھېساپلايدۇ م د ھ غا ئەزا ئەللەر چېگارا ئەسكەرلىرى قوماندانلىرى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى كېڭەشنىڭ رەھبىرى گېنېرال - پولكوۋنىك ۋىتالىي گىرتسان. «مۇنداق ھالدا م د ھ تەۋەسىگە ئورۇنلىشىش ۋە بۇ يەردە تېررورلۇق ھەرىكەتلەرنى قىلىش ئۈچۈن رادىكال ئىسلام ۋەكىللىرىنىڭ، تېررورىستلار ۋە ھەر خىل ئېكستېرېمىستلارنىڭ قاچاقلار نىقابى ئاستىدا كىرىش خەۋىپى ساقلىنىدۇ»، - دەپ تەكىتلىدى گېنېرال.

موللا ئومار رەھىم قىلىشنى ئىلتىماس قىلماقتا

«تالىبان» ھەرىكىتىنىڭ لىدېرى موللا مەھەممەد ئومار ئوزى ئۈچۈن ۋە ئوز ھوكۇمىتىنىڭ بەزى بىر ۋۇقۇرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى ئۈچۈن كەچۈرۈم قىلىشنى ئىلتىماس قىلغان. بۇ توغرىلىق قەندەگەرنى مۇھاسىرىگە ئالغان تالىپلارغا قارشى كۈچلەر قىسمىغا قوماندانلىق قىلىۋاتقان خەمىد كارزاي بىلەن بولغان تېلېفوندا پاراكلاشقاندا سوز بولغان. كارزاي 5 - دېكابىر كۈنى بونىدا ئاۋغانستاندىكى ۋەزىيەتنى بىر تەرەپ قىلىش بويىچە كونفېرېنسىيەدە ئاۋغانستاننىڭ يېڭى ئوتكۈنچى ھوكۇمىتىنىڭ باشلىغى بولۇپ تايىنلاندى. باش مىنىستىر تالىپلار بىلەن قەندەگەرنى تاپشۇرۇش توغرىلىق مۇزاكىرىلەرنى ۋۇرگۈزۈۋاتقانلىغىنى خەۋەر قىلدى، قەندەگەر تالىپلارنىڭ ئاخىرقى چوڭ قورغىنىدۇر.

«ئال - كايىدا» تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىگىدىكى چىقىملار توغرىلىق مەلۇماتلار بىر - بىرىگە زىت بولماقتا. ھازىرچە ئۇسامە بىن لادېننىڭ ئەڭ يېقىن سەپدىشى ئايمان ئەل زاۋاخىرىنىڭ ئولگەنلىگى توغرىلىق خەۋەر ئىسپاتلانمىدى. تالىپلارنىڭ رەھبەرلىگىگە يېقىن مەنبەلەرنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ئاۋغانستاننىڭ قەندەگەر شەھىرىنى ئامېرىكىلىقلار بومبىلىغان چاغدا ئايمان ئەل - زاۋاخىرىنىڭ ئايالى ۋە ئۈچ قىزى ھالاك بولغان. بىرىنچى ساندىكى خەلق ئارا تېررورىستنىڭ ئەڭ يېقىن سەپدىشىنىڭ ئوققانلىرى ئالدىنقى يەكشەنبە كۈنى ھالاك بولغان. بۇ ئەخباراتنى ئوتمۇشتە «ئىسلام جىھادىنىڭ» ئاتاقلىق ئەرابىلىرىنىڭ بىرى خانى ئەل - سىبائى كاتارنىڭ «ئەل - جەزىرە» تېلېكانالىغا قىلغان بىلدۈرۈشىدە تەستىقلىگەن.

نورۋېگىيە مەھەممەد سالىھنىڭ قايتۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلماقتا

تاشكەنت: چېچىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ مەتبۇئات كاتىبى چېچىيە ھوكۇمىتى، ئەتىمالىم، ئوپپوزىتسىيەدىكى ئەرك ئوزبەك پارتىيەسىنىڭ لىدېرى مەھەممەد سالىھنى نورۋېگىيە تەرەپىنىڭ نورۋېگىيەگە قايتۇرۇپ بېرىش توغرىلىق ئىلتىماسىنى ماقۇللايدىغانلىغىنى خەۋەر قىلدى. م. سالىھ يېقىندا ئىنتېرپولنىڭ تەلىۋى بويىچە پراگا ئائېروپورتىدا قاماققا ئېلىندى ۋە ھازىرچە ئۇ تۈرمىدە ياتىدۇ. ئوزبەكستان سالىھنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلماقتا. ئۇ 1999 - ۋىلى ئوزبەكستان پرېزىدېنتى كەرىموۋقا سۈيىقەست ئۇيۇشتۇرغانلىغى ئۈچۈن تاشكەنت سوتى تەرىپىدىن 15.5 ۋىللىق تۈرمە جازاسىغا سىرتىدىن ھوكۇم قىلىنغان. سالىھ بارلىق ئەيىپلەشلەرنى رەت قىلماقتا. 1999 - ۋىلى نورۋېگىيە قاچاقلار ئىشلىرى بويىچە ب م ت ئالىي ۋەكىلىنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن سالىھقا سىياسىي باش پانا بەرگەن ئېدى. نورۋېگىيە تەرەپىنىڭ ۋەكىللىرى سالىھنىڭ نورۋېگىيەگە قايتۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلماقتا. چۈنكى ئوزبەكستاندا ئوپپوزىتسىيە پارتىيەسى لىدېرىنىڭ ھاياتى خەۋۇپ ئاستىدا.

ھاجى ياقۇپ ئانات ۋاپات بولدى

تۈركىيەنىڭ ئەنقەرە شەھىرىدە ئاتاقلىق ئالىم ۋە مۇجاھىد ھاجى ياقۇپ ئانات دۇنيادىن ئۆتتى.

ھاجى ياقۇپ 1920 - ۋىلى تۈركىيەنىڭ بۇرسا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ باللىق دەۋرى تۈركىيەدە ئۆتكەن. كېيىنرەك ئۇ ۋەتەنگە كېلىپ خوتەندە گېزىتتا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەيدۇ. كوپ ئوتمەي خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ئۇنى تەقىپ ئاستىغا ئالىدۇ. تۈرمىدىن بوشىنىپ ئۇ ئەنجىنگغا بېرىپ، شۇ يەردىكى ئىنىستىتۇتتا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ. ئىلغار كوز قاراشلىرى ئۈچۈن ئۇ يەنە تەقىپلىنىدۇ. چۈن خىتاي مۇستەبىتلىرىنىڭ زىندانلىرىدا 31 ۋىل ئازاپ چەككەن بولسىمۇ، لېكىن باسقۇنچىلار ئۇنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرالمىدى. ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى نەپەسىگىچە مىللىي مۇستەقىللىق ھەرىكەت ئۈچۈن كۈرەش قىلغان ئىنساندۇر.

1979 - ۋىلى ھاجى ياقۇپ تۈرمىدىن بوشىتىلىدۇ ۋە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ فىلولوگىيە ۋە تارىخ فاكۇلتېتىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. 1995 - ۋىلى ئۇ تۈركىيەگە كوچۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بۇ يەردە ئۇ ئانقارا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. ھاجى ياقۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىنى ۋە ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىشتا كوپ ئەجىر سىڭدۈرگەن كورنەكلىك ئالىملارنىڭ بىرى ئېدى.

مەرھۇم ھاجى ياقۇپ ئانات ئۇيغۇرستاننىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا مەيدانغا چىققان مەشھۇر شەخسلەرنىڭ بىرى ئېدى. ئۇ ئۇيغۇرستاننىڭ ئىستىقلالىيىتى يولىدىكى ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلىرى ئۇچۈن ئەلۋىدا ئەزىز ئىنسان، ئۇلۇق ئاللا ياتقان يېرىڭىزنى جەننەتتىن قىلسۇن.

بىر توپ دوستلىرى.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئىبەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 - قەۋەت، 813 - خانە

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - جاۋاپكەرلىگى چەكلەنگەن «ۋىسال» شىركىتى.
تىراژى 1500 زاكاز 9698

تېلېفون: 33 - 84 - 59

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, республиканская общественно-политическая газета, регистрационное свидетельство №603 -- Г. Выдано Министерством культуры, информации и общественного согласия Республики Казахстан 17 марта 1999 г.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.